Załącznik do
Uchwały Nr .....
Rady Gminy Brodnica
z dnia .....

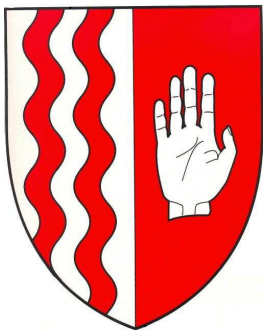

Program opieki nad zabytkami Gminy Brodnica

na lata 2011-2014

Opracowany przez zespół

WGS84 Polska Sp. z o.o.
ul. Białostocka 22 lok. 30
03-741 Warszawa

www.wgs84.pl

Spis treści

1. Wstęp 3
1.1. Podstawa prawna 7
1.2. Cele opracowania *Programu* 8
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 8
3. Zgodność *Programu* z krajowymi, wojewódzkimi i powiatowymi dokumentami programowymi oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy 13
3.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 13
3.2. Założenia do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 14
3.3. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020 15
3.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 17
3.5. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego 18
3.6. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012 20
3.7. Program Rozwoju Turystyki w Województwie Kujawsko-Pomorskim 21
3.8. Strategia rozwoju powiatu brodnickiego w latach 2007-2013 22
3.9. Dokumenty wyznaczające kierunki rozwoju Gminy Brodnica 23
4. Ogólna charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica 25
4.1. Obiekty nieruchome objęte ochroną prawną 26
4.1.1. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego 27
4.1.2. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe 61
4.1.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków 63
4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków 64
4.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków 65
4.4. Zasoby muzealne 66
5. Cele i planowane działania w zakresie opieki nad zabytkami 66
5.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica 66
5.2. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Brodnica 71
5.3. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami 72
6. Monitoring procesu realizacji *Programu* 74
7. Potencjalne źródła finansowania realizacji *Programu* 75
8. Podsumowanie 89
9. Źródła danych 91

1. Wstęp

Gmina Brodnica położona jest w północno-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie brodnickim. Graniczy z gminą Zbiczno i Brzozie na północy, gminą Bartniczka na wschodzie, gminą Świedziebnia, gminą Osiek i gminą Wąpielsk (powiat rypiński) na południu, gminą Bobrowo na zachodzie oraz z Miastem Brodnica, które otacza (mapa 1).

Mapa 1
Położenie Gminy Brodnica w powiecie brodnickim

Gminę tworzy 30 miejscowości skupionych w 20 sołectwach[1]: Cielęta, Dzierżno, Gorczenica, Gorczeniczka, Gortatowo, Karbowo, Kominy, Kozi Róg, Kruszynki, Moczadła, Mszano, Niewierz, Nowy Dwór, Opalenica, Podgórz, Sobiesierzno, Szabda, Szczuka, Szymkowo, Wybudowanie Michałowo.

Gmina Brodnica położona jest na wysokości od 66 m n.p.m. (dolina Drwęcy) do 161,2 m n.p.m. (rejon wsi Szczuka)[2]. Powierzchnia Gminy wynosi 127 km^2, co stanowi

[1] *Bank Danych Regionalnych*
[2] *Diagnoza Gminy Brodnica*

12% powierzchni powiatu brodnickiego. Dominującym typem pokrycia terenu gminy są użytki rolne. Zajmują one łącznie 8.661 ha, tj. 68,3% powierzchni gminy.

Gminę Brodnica według stanu z 2009 roku zamieszkiwało 7.266 mieszkańców, w tym 3.668 mężczyzn oraz 3.598 kobiet[3].

Działania w zakresie kultury i sportu podejmowane i prowadzone są na terenie Gminy Brodnica przez wielu organizatorów[4]:

- samorząd gminny organizuje imprezy o zasięgu gminnym oraz imprezy ponadlokalne,
- szkoły organizują imprezy kulturalne i szkolne o zasięgu gminnym oraz włączają się w organizacje imprez ponadlokalnych,
- Koła Gospodyń Wiejskich działających w miejscowościach: Karbowo, Bartniki, Szabda, Gorczenica, Gortatowo, Niewierz, Podgórz, Szczuka i Mszano. Koła mają swoje siedziby w świetlicach i remizach na terenie wsi, w których działają. Łącznie zrzeszają około 150 kobiet. Kobiety włączają się w organizowanie prawie wszystkich imprez kulturalnych na terenie gminy, biorą również udział w imprezach o zasięgu ponadlokalnym,
- Ochotnicze Straże Pożarne,
- Kluby seniora, w których działają zespoły śpiewacze: „Karbowianie" z Karbowa, oraz „Szczupanki" ze Szczuki,
- Biblioteka w Szczuce organizuje gminne imprezy kulturalne, takie jak: Gminny Konkurs Palm Wielkanocnych, Biesiada Kulturalna Seniorów, w której uczestniczą zespoły ludowe z różnych regionów Polski, Konkurs Recytatorski Poezji Jana Pawła II, konkursy multimedialne, konkursy plastyczne itd[5].

Na terenie Gminy zlokalizowana jest część Brodnickiego Parku Krajobrazowego. Według art. 16 *ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody* „park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju". Powierzchnia parku wynosi 13.674 ha. Obejmuje on centralną, najbardziej atrakcyjną przyrodniczo i krajobrazowo część Pojezierza Brodnickiego[6]. W *Planie Ochrony Brodnickiego Parku Krajobrazowego do roku 2025* wymieniono jako cenne następujące obiekty znajdujące się na terenie gminy Brodnica

- wśród obiektów techniki i kultury materialnej: zespół budynków stacji kolejowej, most kolejowy, przepust wodny w Tamie Brodzkiej, dróżnicówkę i przepust wodny

[3] *Ewidencja ludności Urząd Gminy Brodnica*
[4] *Strategia Rozwoju Gminy Brodnica na lata 2007-2015*
[5] *Projekt Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica*
[6] *Ibid.*

w Nowym Dworze;
- wśród obiektów budownictwa obronnego – schron żelbetowy z okresu II wojny światowej w Tamie Brodzkiej,
- wśród stanowisk archeologicznych – grodzisko wczesnośredniowieczne na wyspie na Jeziorze Bachotek w Karbowie.

Na terenie Brodnickiego Parku Krajobrazowego znajduje się rezerwat przyrody „Cielęta Jar Grądowy". Jest to rezerwat leśny, którego celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych, przyrodniczych i krajobrazowych żyznych lasów liściastych z charakterystycznymi, rzadkimi i chronionymi gatunkami runa, porastającymi zbocza i dno jaru ze źródliskami. Powierzchnia rezerwatu wynosi 70 ha[7].

Prawie połowa obszaru Gminy Brodnica znajduje się w granicach obszaru chronionego krajobrazu „Dolina Drwęcy". Dolina ta jest klasycznie wykształconą formą pradolinną z rozwiniętym systemem powierzchni tarasowych. O atrakcyjności krajobrazu tego terenu decyduje duża głębokość wcięcia w wysoczyznę morenową, silne urzeźbienie stref zboczowych, rozległe kompleksy leśne oraz liczne jeziora[8].

Na terenie Gminy Brodnica występują liczne zabytki architektury i budownictwa. Są to m.in.: kościoły, budynki mieszkalne i gospodarcze, parki a także cmentarze. Obecnie na terenie Gminy 262 obiekty objęte są wojewódzką ewidencją zabytków, z czego 14 budowli, park, zespół cmentarny oraz kolej wąskotorowa figurują w rejestrze zabytków. Ponadto w rejestrze zabytków znajdują się dwa grodziska i dwa stanowiska archeologiczne, zaś w wojewódzkiej ewidencji zabytków 290 zabytków archeologicznych. Na uwagę zasługują obiekty sakralne m.in.: kościół parafialny p.w. św. Mikołaja zbudowany w pierwszej połowie XIV wieku wraz z cmentarzem przykościelnym w Cielętach, kościół parafialny p.w. św. Krzyża w Gorczenicy z pierwszej połowy XIV wieku, kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana w Szczuce z pierwszej połowy XIV wieku. Godny uwagi jest także zespół dworsko-parkowy wraz z budynkami gospodarczymi w Karbowie, pałacowy w Przydatkach oraz chata podcieniowa z przełomu XVII i XVIII wieku zlokalizowana w Szczuce.

Celem polityki w dziedzinie opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica jest konsekwentne i planowe realizowanie kompetencji władz lokalnych poprzez włączenie dziedzictwa kulturowego w obszar zainteresowania działalności gminy oraz szczególnej dbałości o krajobraz kulturowy regionu. Polityka ta powinna się przejawiać w dążeniu do zachowania charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych

[7] *Biuletyn Informacji Publicznej Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe*
[8] *Ibid.*

regionu, a także rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem propagowania tradycyjnych form i cech architektury regionalnej. Podnoszenie walorów zabytkowych ma na celu ich wykorzystanie w promocji kultury i dla rozwoju turystyki na terenie Gminy.

Poszanowanie tradycji historycznej i utożsamianie się z krajobrazem kulturowym regionu jest niezbędnym warunkiem podjęcia i przeprowadzenia prac, mających na celu zachowanie i promocję dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica.

Dokument *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* składa się z ośmiu rozdziałów:

1 **Wstęp**, w którym omówione zostały podstawy prawne opracowania *Programu* oraz cele jego realizacji.

2 **Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**, w którym opisany został stan prawny w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3 **Zgodność *Programu* z krajowymi, wojewódzkimi i powiatowymi dokumentami programowymi**, gdzie omówione założenia dokumentów krajowych, wojewódzkich i powiatowych zostały uwzględnione w *Programie opieki nad zabytkami Gminy Brodnica*.

4 **Ogólna charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica**, w którym przedstawiono zabytki nieruchome, ruchome, archeologiczne i zasoby muzealne oraz zaprezentowano przestrzenne rozmieszczenie zabytków wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego.

5 **Cele i planowane działania w zakresie opieki nad zabytkami**, gdzie zostały określone priorytety i kierunki planowanych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

6 **Monitoring procesu realizacji *Programu***, w którym zaproponowano wskaźniki oceny wdrażania *Programu*.

7 **Potencjalne źródła finansowania realizacji *Programu***, w którym wskazano potencjalne źródła pozyskania wsparcia finansowego na realizację zadań z zakresu opieki nad zabytkami ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

8 **Podsumowanie**.

Program opieki nad zabytkami Gminy Brodnica, stanowi jeden z elementów wdrażania polityk przestrzennych i jako taki powinien stanowić podstawę do istotnej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie kierunków działań w zakresie opieki nad zabytkami. Środkiem prowadzącym do tego celu jest ustalenie w programie uwarunkowań i działań ochronnych wobec środowiska kulturowego oraz edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności.

Przedmiotem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, natomiast celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

1.1. Podstawa prawna

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Do zadań własnych gminy zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 *ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym w szczególności w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawą do opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* była umowa Nr PPOŚI-342-10/1/2010 z dnia 19 kwietnia 2010 r. pomiędzy Gminą Brodnica a WGS84 Polska Sp. z o.o.

1.2. Cele opracowania *Programu*

Celem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* zgodnie z zapisami *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* jest:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej stanowi, iż obowiązkiem państwa jest ochrona dziedzictwa narodowego (art. 5), upowszechnianie i równy dostęp do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 ust. 1), jak również wskazuje, iż każdy obywatel jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Definicja zabytku

Zgodnie z art. 3 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,* zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły,

będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków

Ochrona zabytków w myśl zapisów art. 4 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, które umożliwiają, trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami

Zgodnie z art. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie mogą także podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome stanowią w szczególności:

1. krajobrazy kulturowe,
2. układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane,
3. dzieła architektury i budownictwa,
4. dzieła budownictwa obronnego,
5. obiekty techniki, w szczególności kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
6. cmentarze,
7. parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,
8. miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome

Zabytki ruchome stanowią w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 *ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*,
6. instrumenty muzyczne,
7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne to w szczególności:

1. pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
2. cmentarzyska,
3. kurhany,

4. relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Formy ochrony zabytków

Ustawowymi formami ochrony zabytków są:
1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za pomnik historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego jest prowadzony przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w *rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za **pomnik historii** zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Park kulturowy może zostać utworzony zgodnie z art. 16 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez radę gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Park kulturowy może powstać w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami powinna zostać uwzględniona m.in. przy sporządzaniu **strategii rozwoju gmin**, **studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin** oraz przy opracowywaniu **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** albo **decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego**, **decyzji o warunkach zabudowy**, **decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej**, **decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej** lub **decyzji o zezwoleniu na realizację w zakresie lotniska użytku publicznego** (art. 18 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym

planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 1 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) powinna zostać uwzględniona w szczególności ochrona:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 19 ust 1a *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) w szczególności powinna zostać uwzględniona ochrona:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.),
2. *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
3. *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane* (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
4. *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm),
5. *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220),
6. *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
7. *Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
8. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.)
9. *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
10. *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

11. *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

3. Zgodność *Programu* z krajowymi, wojewódzkimi i powiatowymi dokumentami programowymi oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy

Przy opracowaniu *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* uwzględniono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy wynikające z dokumentów na poziomie krajowym (*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2013*, tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami), wojewódzkim (*Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020*, *Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013*, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego*, *Program Opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012*) oraz powiatowym (*Strategia Rozwoju Powiatu Brodnickiego w latach 2007-2013*).

Program opieki nad zabytkami Gminy Brodnica na lata 2011-2014 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej Gminy, mianowicie: *Strategią Rozwoju Gminy Brodnica na lata 2007-2015, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica oraz Planem odnowy miejscowości Cielęta na lata 2008-2015, Planem odnowy miejscowości Gorczenica na lata 2010-2017, Planem odnowy miejscowości Gortatowo na lata 2010-2017 oraz Planem odnowy miejscowości Mszano na lata 2010-2017.*

3.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Celem strategicznym jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków.

W *Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, przyjętej w dniu 14 czerwca 2005 r., rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji. Jednym z proponowanych kierunków działań jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów poprzemysłowych i powojskowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów, inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz ich promocja.

Jako podstawowe wskaźniki monitoringu i ewaluacji *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego uznano:

a) liczbę zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
b) liczbę obiektów zrewitalizowanych i odnowionych,
c) wartość odnowionych zabytków kultury.

Instrumentem realizacji strategii jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" na lata 2004-2013*. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem,
- intensyfikacja ochrony i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

3.2. Założenia do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zatwierdzone w dniu 10 maja 2004 r. przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego. Założenia zostały opracowane przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powinien określić cele i kierunki działań oraz zadania, podejmowane w szczególności przez organy i jednostki

administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem opracowania krajowego programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

a) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego,
b) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
c) pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa,
d) ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami,
e) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach,
f) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

3.3. Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020 uchwalona została Uchwałą Nr XLI/586/05 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12 grudnia 2005 r. Celem nadrzędnym strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest poprawa konkurencyjności regionu i podniesienie poziomu życia mieszkańców przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. W ramach realizacji celu wskazano trzy priorytetowe obszary działań strategicznych, działania strategiczne (cele strategiczne) oraz główne kierunki działań strategicznych (cele operacyjne).

W ramach priorytetowego obszaru działań 2. *Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu* w działaniu 2.5. *Promocja dziedzictwa kulturowego* podkreślono, iż aby dziedzictwo kulturowe mogło być efektywnym instrumentem promocji regionu, musi być odpowiednio prezentowane aby w pełni ukazać jego walory. W odniesieniu do zabytków architektury i urbanistyki oznacza to ich dobry stan techniczny, a w odniesieniu do zabytków ruchomych odpowiednio atrakcyjnie zaaranżowane kolekcje.

W celu operacyjnym 2.5.1. *Zachowanie dziedzictwa kulturowego* wskazano, iż stan techniczny znacznej części zasobów dóbr kultury materialnej, zwłaszcza zabytków architektury i urbanistyki regionu kujawsko-pomorskiego jest niezadowalający, a brak systematycznych działań konserwatorskich może skutkować ich bezpowrotną utratą. Zachowanie bogatego dziedzictwa kulturowego regionu w jak najlepszym stanie i z zamiarem jego wielokierunkowego użytkowania, wymaga zróżnicowanych ze względu na bogactwo form działań konserwatorskich (remontowych, rekonstrukcyjnych, innych).

Jednym z takich działań, umożliwiającym właściwą ochronę i jednocześnie udostępnienie licznych obiektów dziedzictwa kulturowego jest ich multimedialna prezentacja przy wykorzystaniu technik informatycznych (digitalizacji). Za ich pośrednictwem liczne, unikalne eksponaty zbiorów muzealnych i bibliotecznych, mogą być bezpośrednio dostępne w celach informacyjno-edukacyjnych, promocyjnych i innych.

Cel operacyjny 2.5.2. *Adaptacja dziedzictwa kulturowego do współczesnych potrzeb społecznych* stanowi, ze dziedzictwo kulturowe, w szczególności zaś obiekty zabytkowej architektury przeznaczone w przeszłości do określonego użytkowania, mogą być adaptowane do spełniania nowych funkcji. Mogą one służyć ekspozycji obiektów, być wykorzystywane jako pomieszczenia prezentacji twórczości artystycznej, dla aktywności rekreacyjnej, w tym nawiązującej to tradycji historycznej itp. Tego rodzaju adaptacje przybliżają te obiekty współczesnym, ożywiają je i fragmenty osiedli w których się znajdują, a także mogą stać się źródłem dochodów, które będzie można przeznaczać na przykład na ich należyte utrzymanie.

Analiza mocnych i słabych stron województwa kujawsko-pomorskiego w obszarze *Zagospodarowanie przestrzenne, środowisko* wykazała, że mocną stroną województwa są m.in. średniowieczne zespoły urbanistyczne, obiekty zabytkowe i kolekcje muzealne, jednocześnie wskazując jako słabą stronę niezadowalający stan techniczny zabudowy mieszkaniowej komunalnej, także zabytkowej architektury. Jako jedną z zasad realizacji *Strategii* przyjęto zasadę ładu przestrzennego, ponieważ działania związane z zagospodarowywaniem i kierunkami użytkowania ziemi winny kreować harmonię, porządek, właściwe proporcje i równowagę w środowisku człowieka.

Wskaźnikiem monitorowania działań w ramach priorytetowego obszaru działań strategicznych *Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu w odniesieniu do zabytków* są wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województwa, powiatów, gmin) na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w przeliczeniu na 1 mieszkańca (w tys. zł).

3.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 został przyjęty Uchwałą nr 70/892/07 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 23 października 2007 r. Jest podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2020.

Celem strategicznym *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013* jest „poprawa konkurencyjności województwa oraz spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej jego obszaru". Podstawowymi problemami warunkującymi wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla współczesnych potrzeb są:

a) zły stan techniczny licznych obiektów (zespołów) zabytkowego budownictwa i innych obiektów kultury materialnej, pomniejszający znacznie ich historyczne i kulturowe walory, a także ograniczający ich udostępnienie, w przypadku budynków ich wykorzystanie dla nowych sposobów użytkowania,
b) ograniczone możliwości ekspozycji licznych obiektów i zbiorów muzealnych,
c) promocja dziedzictwa jako atrakcji turystycznej.

W ramach osi priorytetowej 3: *Rozwój infrastruktury społecznej* jednym z celów operacyjnych jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Bogate dziedzictwo kulturowe regionu, w tym unikalne zabytki architektury romańskiej i gotyckiej, przykłady historycznej urbanistyki, wymagają działań ukierunkowanych na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń, które na ogół są także korzystne dla jego promocji turystycznej. W związku z tym wspierane będą inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych, ich przystosowanie do świadczenia nowych funkcji, na przykład aktywności kulturalnej. Dla wzmocnienia pozycji kulturalnej regionu, wspierane będą inwestycje rozwoju infrastruktury kultury o znaczeniu regionalnym, zwiększające potencjał kreacji oferty kulturalnej będącej znakiem rozpoznawczym województwa kujawsko-pomorskiego, elementem jego wizerunku.

Kolejnym działaniem jest *Wsparcie rozwoju turystyki* w ramach osi priorytetowej 6. Celem tego działania jest wzrost znaczenia usług turystycznych, w tym turystyki wypoczynkowo-uzdrowiskowej i kulturowej jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy województwa kujawsko-pomorskiego. Wsparcie to będzie przeznaczone na inwestycje niezbędne do właściwego i zrównoważonego rozwoju infrastruktury służącej rozwojowi specyficznych form turystyki oraz urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego. Zamierzone działania poprawia dostępność turystyczna regionu

i podwyższa jakość usług turystycznych.

3.5. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego został przyjęty Uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r. Realizacja *Planu* powinna wpłynąć pozytywnie na wykreowanie mechanizmów generujących efektywny ekonomicznie rozwój, kształtowanie racjonalnych, społecznie akceptowalnych i ekonomicznie efektywnych struktur zagospodarowania przestrzennego, ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego województwa oraz ochronę jego dziedzictwa kulturowego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego jednostek osadniczych województwa powinna być realizowana poprzez rewaloryzację zabytkowych układów urbanistycznych o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym, a także konserwację i szerokie turystyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego ruin zamków. Głównym kierunkiem działań odnoszących sie do środowiska przyrodniczego i kulturowego jest ich ochrona i zachowanie w jak najlepszym stanie dla przyszłych pokoleń.

Województwo kujawsko-pomorskie dysponuje licznymi dobrami kultury pochodzącymi z czasów kształtowania sie państwa polskiego, polskimi i krzyżackimi zamkami, miastami średniowiecznymi z zachowanymi układami urbanistycznymi, okazałymi zespołami architektury rezydencjonalnej oraz zróżnicowanymi obiektami budownictwa ludowego. Występowanie charakterystycznych elementów dziedzictwa kulturowego pozwoliło na wyróżnienie w województwie obszarów specyficznych pod względem cech kulturowych:

a) obszar historycznej ziemi chełmińskiej,
b) obszar związany z dziedzictwem Piastów,
c) obszar Pałuk i Kujaw,
d) obszar dawnego osadnictwa holenderskiego,
e) pozostałe obszary, wyróżniające się kompozycją obszaru fizjograficznego i cennych walorów kulturowych, m.in. Dolina Drwęcy, Dolina Wisły, Dolina Osy i inne.

Jednym z celów szczegółowych zagospodarowania przestrzennego jest zwiększenie atrakcyjności regionu w wymiarze europejskim jako pochodnej jego walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, wysokich standardów życia mieszkańców,

sprawnych systemów infrastruktury technicznej i powiązań ze światem zewnętrznym.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń wymaga przestrzegania zasady zachowania dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń, harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego, a także dbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

Kierunki zagospodarowania przestrzennego zostały określone w układzie trzech sfer: osadniczej, środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz komunikacji i infrastruktury technicznej. W sferze osadniczej podstawowe kierunki działań związane z rozwojem i kształtowaniem sieci osadniczej zakładają wzmocnienie jej potencjału, podniesienie jakości życia mieszkańców, wykorzystanie walorów turystycznych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego. W sferze środowiska przyrodniczego i kulturowego wskazano na konieczność gospodarowania z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju poprzez ochronę obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności regionu.

Gmina Brodnica jest położona w strefie wpływów wschodniej polityki przestrzennej[9]. Ośrodkiem centralnym tej strefy jest miasto Brodnica - subregionalny ośrodek zrównoważenia rozwoju. W strefie tej przeważać ma intensywna gospodarka rolna i panować polityka rozwoju wielokierunkowego obejmującego gospodarkę rolną, turystyczną i leśną.

Gospodarowanie w województwie z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju pozwoli na prawidłowe funkcjonowanie systemów przyrodniczych i krajobrazowych. Według *Planu* cel ten może być osiągnięty m.in. poprzez utworzenie Pałuckiego i Skępskiego Parku Krajobrazowego oraz kontynuowanie działań nad utworzeniem parku krajobrazowego w dolinie Drwęcy, powiększenie Brodnickiego Parku Krajobrazowego. Dla zachowania dziedzictwa kulturowego województwa za konieczne uznano kontynuowanie ochrony obszarów o wysokich wartościach środowiska przyrodniczego i kulturowego m.in. doliny Drwęcy.

[9] *W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego uwzględniając zróżnicowanie uwarunkowań i specyfikę wydzielonych czterech stref polityki przestrzennej ustalono kierunki zagospodarowania przestrzennego w ramach czterech stref: centralnej, północnej, wschodniej i południowej.*

3.6. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012 został przyjęty uchwałą Nr XXV/496/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 września 2008 r. Jako najważniejsze zadanie realizacji *Programu* wskazano zabezpieczenie zabytków architektury. W zasobach kulturowych województwa kujawsko-pomorskiego wyróżniono następujące grupy:

1. układy urbanistyczne,
2. najistotniejsze obiekty związane z infrastrukturą miast,
3. zasoby poza układami urbanistycznymi - architektura drewniana i rezydencjonalna oraz założenia zieleni zabytkowej,
4. zabytkowe obiekty architektury fortyfikacyjno-obronnej,
5. architektura sakralna,
6. zabytki techniki.

W grupie **architektury sakralnej** w zasobach województwa na obszarze Gminy Brodnica w podgrupie gotyckich kościołów wiejskich odnotowano: pochodzący z pierwszej połowy XIV kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Cielętach, pochodzący z początku XVI wieku kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Gorczenicy oraz pochodzący z pierwszej połowy XV wieku kościół parafialny p.w. ss. Fabiana i Sebastiana w Szczuce[10].

W *Programie* wskazano m.in. następujące grupy działań w odniesieniu do opieki nad zabytkami:

1. wspieranie i koordynację działań związanych z tworzeniem gminnych ewidencji zabytków, podjęcie działań celem intensyfikacji procesu wpisywania obiektów zabytkowych do rejestru zabytków, zwłaszcza będących własnością skarbu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, podjęcie działań, zmierzających do zachęcenia osób prywatnych do wpisywania do rejestru zabytków obiektów historycznych, których są właścicielami oraz monitorowanie stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.
2. działania zgodne z art. 16 i 17 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz wytycznymi zawartymi w dokumencie z 6 października 2005 r. *Zasady tworzenia parku kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu ochrony*, mających na celu utworzenie parków kulturowych

[10] *W pozostałych grupach w zasobach kulturowych wskazanych w Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012 nie wskazano innych obiektów z terenu Gminy Brodnica.*

3. działania pozaustawowe, wśród których wymieniono m.in.:
a) określenie jednolitych kryteriów przyznawania środków finansowych na prace konserwatorskie, rewitalizację obszarową i inne działania mające na celu ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego,
b) stworzenie mechanizmów zachęcających do podejmowania prac konserwatorskich i działań rewitalizacyjnych przy obiektach i obszarach zabytkowych,
c) budowa kujawsko-pomorskiego portalu dziedzictwa kulturowego,
d) stworzenie pilotażowego programu adresowanego do gmin, mającego na celu utworzenie ośrodków gromadzących i popularyzujących informacje historyczne, materiały ikonograficzne i inne materiały związane z dziedzictwem kulturowym na poziomie gmin, w celu podniesienia świadomości społeczności lokalnych, upowszechniania wiedzy, ułatwień w dostępie do informacji oraz kształtowania tozsamosci regionalnej,
e) wytypowanie obiektów cennych kulturowo, o uregulowanym statusie własnościowym, mogących stać się siedzibami instytucji społecznych związanych z nauką, kulturą, sztuką i edukacją,
f) stworzenie mechanizmów mających wspierać finansowo i organizacyjnie istniejące i tworzone parki kulturowe, zwłaszcza w zakresie koordynacji strategii funkcjonowania parków kulturowych na terenie województwa oraz promocji parków, w tym wsparcia finansowego, przeznaczonego na tworzenie interaktywnych stron internetowych poszczególnych jednostek,
g) wspieranie tworzenia i upowszechnianie w procesie nauczania ścieżek dydaktycznych związanych z dziedzictwem kulturowym regionu w celu poszerzenia wiedzy oraz kształtowania tożsamości regionalnej,
h) organizacja pod patronatem marszałka województwa wieloetapowego konkursu drużynowego szkół na temat wiedzy o dziedzictwie kulturowym i ochronie zabytków regionu,
i) uporządkowanie problematyki szlaków kulturowych na terenie województwa oraz promocyjnym wzmocnieniem tras o szczególnej wartości dla regionu.

3.7. Program Rozwoju Turystyki w Województwie Kujawsko-Pomorskim

W *Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Kujawsko-Pomorskim* jako jeden z czynników rozwoju turystyki w regionie wskazano zasoby środowiska kulturowego. Dla potrzeb opracowania *Strategii* przeprowadzono waloryzację zasobów środowiska kulturowego województwa pod kątem ich atrakcyjności turystycznej. Wyodrębniono miejscowości i obszary skupiające dobra kultury, których historia, forma architektoniczna lub oddziaływanie w krajobrazie przyrodniczo-kulturowym, stanowią o atrakcyjności miejsca. Na

terenie województwa wyróżniono ośrodki cechujące sie zasobami dziedzictwa kulturowego o znaczeniu międzynarodowym i o najwyższym znaczeniu krajowym. Są to: Toruń, Biskupin, Chełmno i Ciechocinek.

Podkreślono ponadto, iż szereg miejscowości posiada obiekty lub zespoły obiektów o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kultury narodowej pełniące jednocześnie ważną rolę w generowaniu lub obsłudze ruchu turystycznego o znaczeniu krajowym i ponadregionalnym. Zostały one podzielone na następujące grupy:

a) zabytki architektury i budownictwa,
b) budownictwo obronne,
c) zespoły pałacowo- i dworsko-parkowe,
d) zabytki techniki.

W dokumencie *Strategii* podkreślono także, że do najbardziej powszechnych i popularnych elementów ogólnodostępnego zagospodarowania turystycznego należą szlaki turystyczne. Szlaki turystyczne zapewniają dostęp do najcenniejszych walorów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych województwa. Na terenie województwa wyznaczono ponad 100 szlaków pieszych o łącznej długości przekraczającej 2,9 tys. km. Przez obszar województwa prowadzą liczne szlaki rowerowe, motorowe oraz szlaki wodne wzdłuż głównych rzek województwa: Wisły, Brdy, Wdy, Drwęcy i Noteci. Największa koncentracja szlaków pieszych i rowerowych występuje w powiatach bydgoskim, świeckim, chełmińskim, grudziądzkim, sępoleńskim i toruńskim.

Celem nadrzędnym rozwoju turystyki w województwie kujawsko-pomorskim jest podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa. Dla realizacji tego celu wyznaczono cele strategiczne i operacyjne. Jednym z nich jest *cel operacyjny 1.3. dbałość o zasoby środowiska kulturowego i przyrodniczego* zdefiniowany w ramach celu strategicznego 1 *zwiększenie ruchu turystycznego*. W ramach tego celu wskazano zadanie *1.3.4. Renowacja zasobów dziedzictwa kulturowego o szczególnym znaczeniu dla turystyki*.

3.8. Strategia rozwoju powiatu brodnickiego w latach 2007-2013

Strategia rozwoju powiatu brodnickiego w latach 2007-2013 została przyjęta przez Radę Powiatu Brodnickiego uchwałą Nr IV/19/2007 z dnia 31 stycznia 2007 roku.

Cel strategiczny rozwoju powiatu brodnickiego to „Powiat brodnicki gospodarny, przyjazny i bezpieczny”.

Wśród mocnych stron **środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego** powiatu brodnickiego wymieniono m.in. kultywowanie tradycji nawiązujących do historii Ziem: Chełmińskiej, Michałowskiej oraz częściowo Ziemi Dobrzyńskiej oraz ochronę, ekspozycję zabytków i innego dziedzictwa kulturowego.

Atuty przedstawione w odniesieniu do **mieszkańców i infrastruktury społecznej** to wysoki poziom aktywności edukacyjno-kulturalnej mieszkańców oraz poczucie tożsamości lokalnej.

Jedną z mocnych stron powiatu dla rozwoju **turystyki** to uznana atrakcyjność krajobrazowo-przyrodnicza, węzłowość komunikacyjna miasta Brodnicy i powiatu oraz bogata oferta imprez kulturalnych. Czynnikami hamującymi rozwój ruchu turystycznego są m.in.: brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej dla powiatu oraz zły stan szlaków wodnych. W ramach celu 1.4. *Właściwe zagospodarowanie i utrzymanie szlaków turystycznych* do 2013 r. zaplanowano wytyczenie nowych szlaków turystycznych (wodnych, rowerowych, konnych, pieszych) i ich obsługę techniczną.

3.9. Dokumenty wyznaczające kierunki rozwoju Gminy Brodnica

Cel strategiczny Gminy zaproponowany w *Strategii Rozwoju Gminy Brodnica*, przyjętej uchwałą nr XXIII/221/04 Rady Gminy Brodnica z dnia 8 listopada 2004 r. brzmi: „Zasobna gmina i aktywne społeczeństwo". Eksperci lokalni zdefiniowali do realizacji następujące cele cząstkowe:

- rozwinięta infrastruktura techniczna,
- efektywna współpraca samorządów,
- racjonalne i ekonomiczne funkcjonowanie oświaty w gminie,
- wykorzystanie walorów przyrodniczych gminy.

Rada Gminy Brodnica uchwaliła następujące plany odnowy miejscowości:

1. *Plan odnowy miejscowości Cielęta na lata 2008-2015*, przyjęty Uchwałą Nr XXV/151/08 z dnia 1 grudnia 2008 r., który ma być narzędziem służącym podniesieniu standardu życia i pracy na wsi poprzez realizację zadań inwestycyjnych zwiększających atrakcyjność wsi i otwierających tę miejscowość dla nowych mieszkańców, inwestorów gospodarczych i turystów. Plan zakłada, że podejmowane działania winny umożliwić inwestowanie w tej miejscowości w takie dziedziny, które umożliwią zachowanie szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego. Do słabych stron wsi zaliczono brak bazy sportowej i kulturalno-rozrywkowej oraz brak ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych. Na 2010 rok zaplanowano

zadanie nr 2 pn. *Zielona ścieżka w Cielętach*, którego celem jest poprawa komunikacji pomiędzy Brodnicą i Cielętami oraz zwiększenie atrakcyjności turystycznej wsi Cielęta, a także Nowy Dwór i Bobrowiska. Zadanie nr 4 *Remont elewacji zewnętrznej kościoła, trzech ołtarzy, czterech obrazów, ambony i chrzcielnicy w Kościele rzymsko-katolickim oraz budowa parkingu przykościelnego i utwardzenie tego terenu kostką betonową* zaplanowano na 2014 rok. Remont kościoła ma na celu podtrzymanie tożsamości mieszkańców i zachowanie dziedzictwa narodowego.

2. *Plan odnowy miejscowości Gorczenica na lata 2010-2017*, przyjęty Uchwałą Nr XXXVIII/220/2010 Rady Gminy Brodnica z dnia 26 marca 2010 r. W *Planie* zapisane, że w znacznym stopniu organizatorem życia społeczno-kulturalnego w Gorczenicy są: szkoła podstawowa, Ochotnicza Straż Pożarna oraz Koło Gospodyń Wiejskich. W ramach *Rozwoju Infrastruktury technicznej i Społecznej* przewidziano działanie 5.5. *utrzymanie i wzmocnienie tożsamości wsi oraz wartości życia lokalnego* którego realizacja będzie możliwa poprzez tworzenie klimatu do rozwoju organizacji np. OSP, Koła Gospodyń Wiejskich, promocji lokalnych potraw oraz organizowanie imprez kulturowych i sportowych.
3. *Plan odnowy miejscowości Gortatowo na lata 2010-2017*, przyjęty Uchwałą Nr XXXIX/226/2010 Rady Gminy Brodnica z dnia 23 kwietnia 2010 r., w którym jedną z przedstawionych szans miejscowości jest rozwój bazy kulturalnej, edukacyjnej i sportowej.
4. *Plan odnowy miejscowości Mszano na lata 2010-2013* został przyjęty Uchwałą Nr XXXIX/225/2010 Rady Gminy Brodnica z dnia 23 kwietnia 2010 r. Cele *Planu* przewidują wzrost znaczenia wsi jako lokalnego ośrodka rozwoju kultury, edukacji, sportu i rekreacji. W latach 2012-2013 przewidziano realizację zadania nr 4 *Budowa ścieżki rowerowej*, którego celem jest uatrakcyjnienie turystom pobytu na terenie Gminy Brodnica. Zadanie nr 5 zakłada wymianę dachu na kościele parafialnym wraz z remontem parkanu wokół kościoła co pozwoli zachować dziedzictwo kulturowe wsi. Termin realizacji zadania przewidziano na 2013 rok.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) powinna zostać uwzględniona w szczególności ochrona:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących sie w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

W projekcie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica* wśród mocnych stron gminy wymieniono m.in. walory

kulturowo-krajobrazowe. Jako słabą stronę Gminy postrzega się słabo rozwiniętą bazę turystyczną, brak ścieżek rowerowych oraz słabą bazę kulturalną i sportową.

W zakresie rozwoju funkcji społecznych przewiduje się rozwój usług turystycznych i agroturystycznych w miejscowościach: Kominy, Cielęta, Mszano, Nowy Dwór, Szczuka, Karbowo, Niewierz, Wybudowanie Michałowo, Gorczenica, oraz rozwój usług kulturalnych na terenie Gminy.

4. Ogólna charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica

W okresie kształtowania się państwowości polskiej dorzecze Drwęcy było zamieszkiwane przez Kujawian, Mazowszan i Prusów. Ziemia chełmińska, leżąca na prawym brzegu rzeki, była kolebką państwa krzyżackiego, które zwiększyło najpierw swoje terytorium w górę rzeki poprzez wyparcie plemion pruskich, a następnie zagarnęło lewobrzeżne polskie ziemie: michałowską i dobrzyńską. Po zawarciu pokoju toruńskiego w 1466 r. środkowy i dolny bieg rzeki pozostawał przez dłuższy czas w rękach polskich, górny w krzyżackich, a następnie pruskich. W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. całe dorzecze Drwęcy zagarnęło Królestwo Pruskie. Od 1815 r. granica między Królestwem Polskim a Królestwem Pruskim utrwaliła się w dolnym biegu rzeki. Przetrwała ona zabory i okres międzywojennej niepodległości, utrzymując się aż do 1945 r. Dorzecze Drwęcy znalazło się w całości po raz pierwszy w Polsce po II wojnie światowej[11].

Miejscowość **Cielęta** w języku niemieckim zwana była Celenta. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1303 roku, gdy książę Leszek Kujawski oddał Zakonowi w zastaw terytorium michałowskie, jedynie wieś Cielęta w zamian za świadczenia na rzecz Zakonu Krzyżackiego została oddana w dzierżawę rycerzowi Bartuszowi. W następnym stuleciu Cielęta należały do rycerzy: Grzymisława, Bertolda, Fryderyka i Mikołaja oraz Sebastiana Lichtenhaina, a także do szpitala Św. Ducha w Brodnicy[12]. Miejscowość w średniowieczu leżała w granicach komturstwa brodnickiego, w czasach polskich w powiecie michałowskim (1570 r.), zaś w XIX wieku w powiecie brodnickim[13].

W XIX w. opisywana była jako wieś włościańska, na trakcie bitym brodnicko-lidzbarskim, w której granicach znajdowały się 32 domy mieszkalne, zamieszkiwane przez 189 katolików i 31 ewangelików[14].

[11] *Brodnica nad Drwęcą - przewodnik turystyczny po regionie*
[12] *Kujawsko-Pomorski Serwis Turystyczny*
[13] *Plan Odnowy Miejscowości Cielęta na lata 2008-2015*
[14] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*

Po raz pierwszy miejscowość **Gorczenica** była wzmiankowana w XV w. Miejscowość wcześniej zwana była Górczenica, niem. *Gorczenitza*. W XIX wieku opisywana jako włościańska wieś kościelna w powiecie brodnickim, blisko polskiej granicy, 1/2 mili od Brodnicy. Wówczas wieś liczyła 20 budynków, 8 domów mieszkalnych. Społeczność lokalną tworzyło 124 katolików i 12 ewangelików. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* podaje o „nieco górzystem położeniu" Gorczenicy.

Karbowo w XIX wieku przedstawiono jako dobra w powiecie brodnickim oddalone „o pół mili od Brodnicy, w okolicy lesistej"[15]. Miejscowość liczyła 9.675 mórg, 37 budynków i 13 domów. Karbowo zamieszkiwało 325 katolików i 109 ewangelików. Parafia i poczta zlokalizowane były w Brodnicy, zaś szkoła w Żmijewie. W *Słowniku* nadmieniono, że w miejscowości znajduje się najznakomitsze gospodarstwo (z gorzelnią parową) w całej okolicy, wówczas należące do Krygera.

Przydatki zwane w przeszłości z niem. *Przydatken*, zajmowały w XIX wieku 212,54 ha. Na terenie wsi prowadzono hodowlę bydła i owiec. Właścicielem miejscowości w 1858 r. był Sypniewski na Żmijewie, potem Donimirtski, od którego dobra nabył Bolesław Łyskowski za 210 mrk. W 1886 r. folwark kupiła radczyni Schulenburg z Grudziądza za 119 mrk.

Szczuka funkcjonowała m.in. pod nazwą *Hecht*, zaś w 1325 roku zapisana została jako *Szkuta*. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* opisuję tę miejscowość jako własność kościelną położoną w powiecie brodnickim, niedaleko granicy polskiej. W XIX-wiecznej miejscowości działała szkoła katolicka, do której w 1887 r. uczęszczało 148 dzieci. Miejscowość zajmowała wówczas 1.026 ha, w tym 787 ha gruntów ornych oraz 25 ha łąk. W 1885 r. w Szczuce zliczono 69 domostw, 499 mieszkańców, z których 464 było katolikami, 28 ewangelikami, zaś 7 - Żydami.

4.1. Obiekty nieruchome objęte ochroną prawną

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

[15] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*

4.1.1. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego

Rejestr zabytków województwa kujawsko-pomorskiego jest prowadzony przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu (Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Łazienna 8, 87-100 Toruń).

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się 12 obiektów i zespołów zabytkowych. Zestawienie rejestrowe zostało przedstawione w tabeli nr 1.

Tabela nr 1
Zestawienie obiektów nieruchomych z terenu Gminy Brodnica wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego (stan na 19. 11. 2010 r.)[16]

Lp.	Obiekt	Nr rejestru zabytków woj. kujawsko-pomorskiego	Data wpisu	Miejscowość
1	Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja	A/371	04.11.1931	Cielęta
2	Cmentarz przykościelny wraz z: ogrodzeniem, kapliczką, nagrobkami, krzyżem, studnią oraz układem alei, kwater i drzewostanem	A/228	01.06.1987	Cielęta
3	Kościół parafialny p.w. św. Krzyża	A/368	13.07.1936	Gorczenica
4	Zespół dworsko-parkowy: dwór, park i budynki gospodarcze (gołębnik, gorzelnia, spichlerz, spichlerz ze stodołą, obora, chlewnia, stodoła i dawna kuźnia, następnie warsztat)	A/941	02.02.1988	Karbowo
5	Grodzisko	C/91	07.11.1969	Karbowo
6	Stanowisko archeologiczne: pozostałości obozowiska i cmentarzyska z epoki mezolitu, osady ze środkowego i schyłkowego neolitu, osady z wczesnej epoki brązu	C/165	24.11.2004	Mszano
7	Pałac	A/541	29.01.1988	Przydatki
8	Zespół pałacowo-parkowy: park, spichlerz, następnie magazyn paszowy	A/943	14.12.1989	Przydatki
9	Kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana	A/364	13.07.1936	Szczuka
10	Chata podcieniowa	A/1279	04.06.1955	Szczuka

[16] *Na podstawie wykazu przekazanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu*

Lp.	Obiekt	Nr rejestru zabytków woj. kujawsko-pomorskiego	Data wpisu	Miejscowość
11	Grodzisko	C/99	12.11.1969	Szczuka
12	Wąskotorowa linia kolejowa Cukrowni „Ostrowite”	A/1351	22.11.1988	Na terenie Gminy Brodnica – od granic administracyjnych miasta Brodnica do rzeki Rypienicy, będącej granicą gmin Brodnica i Osiek

Rozmieszczenie zabytków nieruchomych zostało przedstawione na mapie nr 2.

W dalszej części niniejszego *Programu* przedstawiono charakterystykę zabytków z terenu Gminy Brodnica wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego.

Mapa nr 2

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego z obszaru Gminy Brodnica

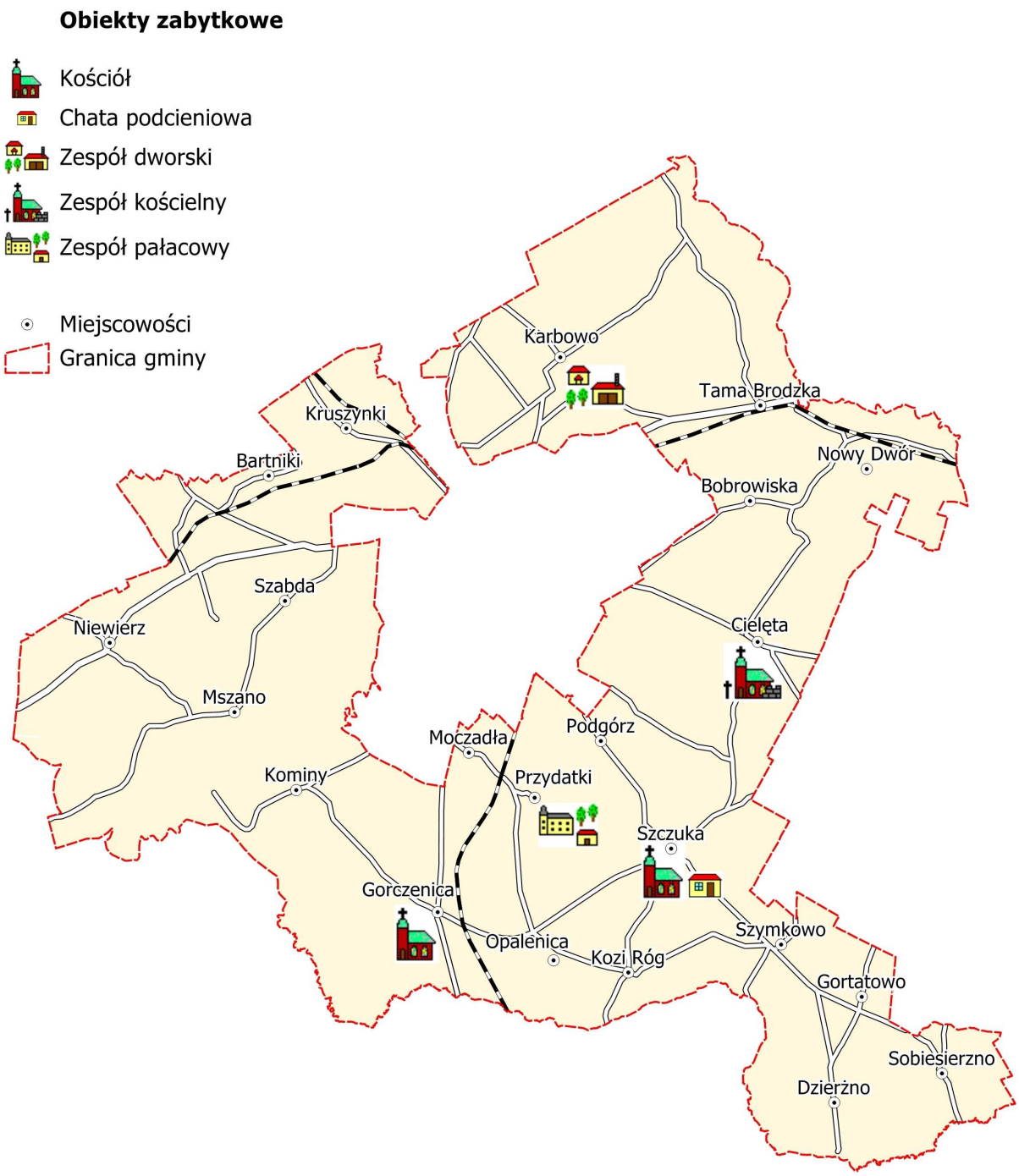

Cielęta

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja

Kościół w Cielętach zbudowano w pierwszej połowie XIV w. Górna kondygnacja wieży pochodzi z XV w. Erygowanie parafii nastąpiło najprawdopodobniej łącznie z powstaniem wsi i jest dziełem Krzyżaków. Parafia od początku swojego istnienia aż do 1824 r. należała do diecezji płockiej, a kościół od 1764 r. do 1925 r., jako filialny, był podporządkowany Szczuce[17].

Kościół wybudowany jest w stylu gotyckim z kamienia polnego – górne kondygnacje wieży i szczyt są ceglane, częściowo otynkowane. Wnętrze nakryte jest stropem płaskim. Wyposażenie kościoła jest barokowo-rokokowe[18]. Bryła kościoła ma surowy charakter, posiada gotyckie okna, zamknięte łukiem ostrym.

Obiekt był odnawiany w latach: 1527, 1683, 1793 (przez właściciela Cieląt Michała Łukowskiego) oraz w 1921 r. Wg J. Heisego z XVIII w. pochodzi: zwieńczenie wieży, wprowadzenie chóru muzycznego od zachodu i otynkowanie kościoła[19].

adres	Cielęta 7, 87-300 Cielęta
rejestr zabytków	A/371 z 4. listopada 1931 r.
działka ewidencyjna	97/1
właściciel	Parafia w Cielętach p.w. św. Mikołaja
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
materiał ścian	Mieszany
stan zachowania	Dobry
datowanie	1 połowa XIV w.

[17] *Internetowy Serwis Informacyjny Diecezji Toruńskiej*
[18] *Kujawsko-Pomorski Serwis Turystyczny*
[19] *Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Brodnica*

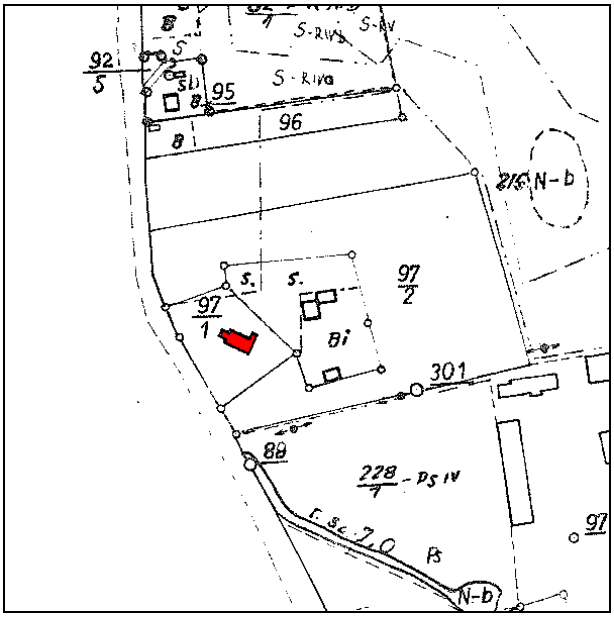

Ryc. 1. Położenie kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja na mapie ewidencyjnej

Fot.1-4 Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Cielętach

Cmentarz przykościelny wraz z: ogrodzeniem, kapliczką, nagrobkami, krzyżem, studnią oraz układem alei, kwater i drzewostanem

Cmentarz

Cmentarz katolicki został założony na gruncie cmentarza średniowiecznego w pierwszej połowie XIX wieku, obecna jego forma pochodzi z XIX wieku. Położony jest w zachodniej części wsi Cięlęta, na terenie przykościelnym. Obejmuje teren wokół kościoła, z aleją główną prowadzącą z południa na północ w kierunku kościoła, usytuowanego w centrum. W południowo-zachodniej części cmentarza widoczny jest znaczny spadek terenu z kamiennymi schodkami wiodącymi ku kamiennemu krzyżowi i studni. Wśród drzew drzewostanu wyróżniają się: lipy, klony i kasztanowce.

Cmentarz jest miejscem historycznym o szczególnej wartości. Także zespół nagrobków oraz XIX-wieczne ogrodzenie cmentarza stanowią o wartości historycznej założenia.

adres	Cielęta 7, 87-300 Cielęta
rejestr zabytków	A/228 z 1. czerwca 1987 r.
działka ewidencyjna	97/1
właściciel	Parafia w Cielętach p.w. św. Mikołaja
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
stan zachowania	Dobry
datowanie	1 połowa XIX w., na gruncie cmentarza średniowiecznego

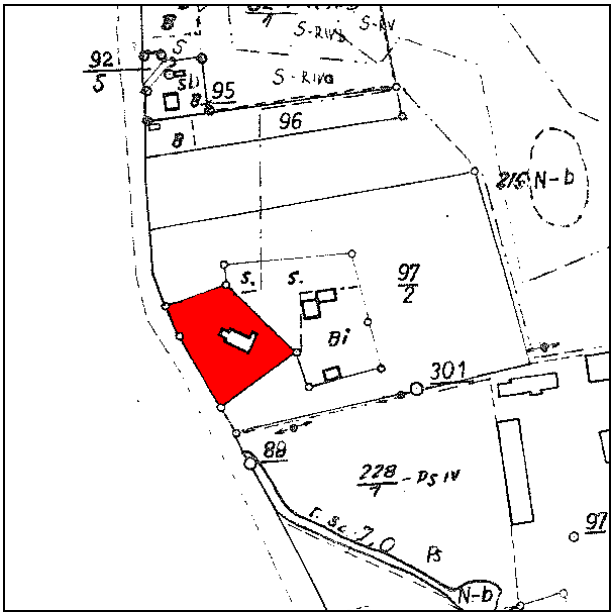

Ryc. 2. Położenie cmentarza przykościelnego na mapie ewidencyjnej

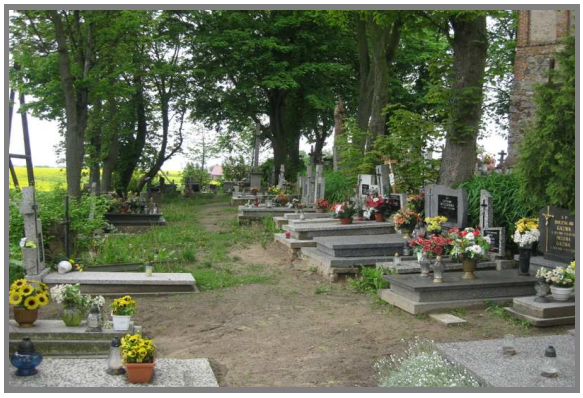

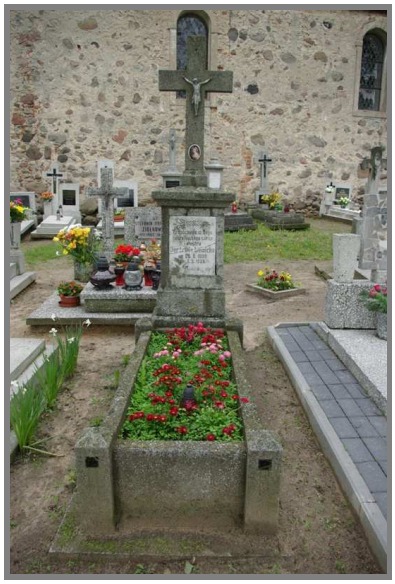

Fot.5-8 Cmentarz przykościelny

Kapliczka cmentarna

Kapliczka znajduje się na terenie cmentarza przykościelnego. We wnęce zakończonej łukiem i oszklonej umieszczono pietę. Kapliczka jest murowana z cegły, przykryta daszkiem dwuspadowym zwieńczonym metalowym krzyżem. Bryła kapliczki jest otynkowana i pomalowana na biało. Tylna ściana obiektu udekorowana jest krzyżem.

Na frontowej elewacji środkowej części postumentu umieszczono fragment Narz. Jeremiasza I, 12 „O wy wszyscy, którzy idziecie przez drogę obaczcie a przypatrzcie się jeźli jest boleść jako boleść moja".

adres	Cielęta 7, 87-300 Cielęta
rejestr zabytków	A/228 z 1. czerwca 1987 r.
działka ewidencyjna	97/1
właściciel	Parafia w Cielętach p.w. św. Mikołaja
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Dobry
datowanie	Początek XX w.

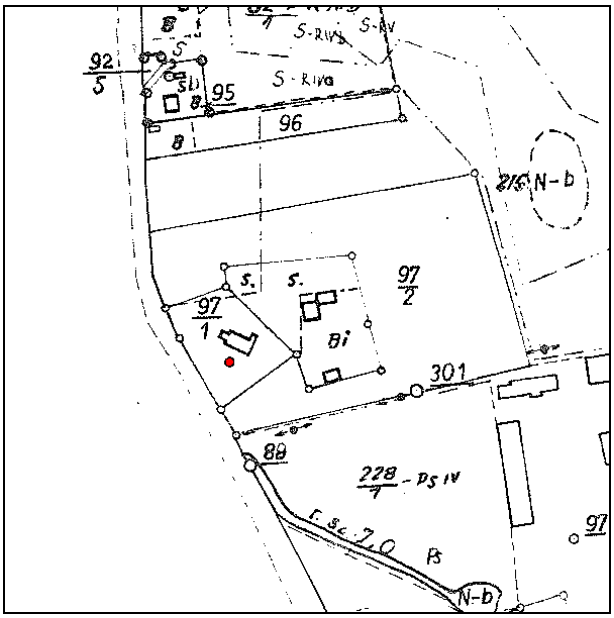

Ryc. 3. Położenie kapliczki cmentarnej na mapie ewidencyjnej

Fot.9-10 Kapliczka cmentarna

Krzyż

Krzyż znajduje się na terenie cmentarza przykościelnego. Do krzyża prowadzą kamienne schodki. Krzyż jest wykonany z kamienia, w prostej konstrukcji. Na krzyżu umieszczono metalową figurę ukrzyżowanego Chrystusa. Na cokole wyryto dwuczłonowy napis: „Niech odpoczywają w pokoju. Fundator Ks. Panek 1938”.

adres	Cielęta 7, 87-300 Cielęta
rejestr zabytków	A/228 z 1. czerwca 1987 r.
działka ewidencyjna	97/1
właściciel	Parafia w Cielętach p.w. św. Mikołaja
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
materiał ścian	Kamienny
stan zachowania	Dobry
datowanie	XX w.

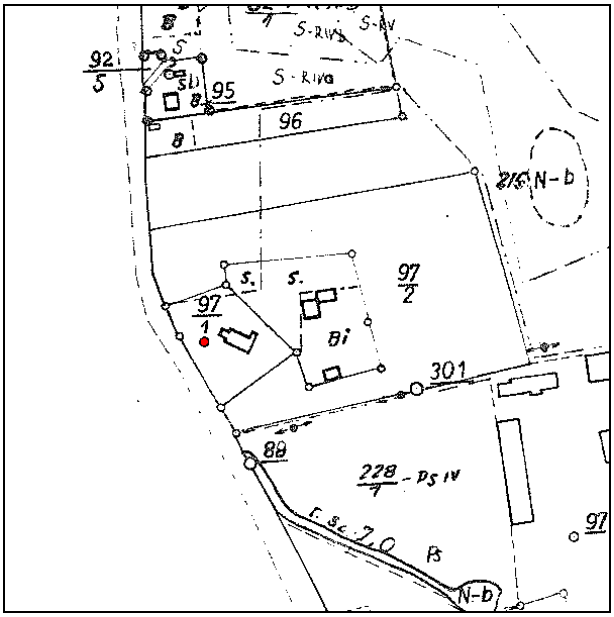

Ryc. 3. Położenie krzyża na mapie ewidencyjnej

Fot. 11-12 Krzyż cmentarny oraz studnia

Ogrodzenie cmentarza

Zabytkowe ceglane ogrodzenie zachowało się w północno-zachodniej części terenu kościelnego. Ogrodzenie zdobi gzyms. Na teren kościoła prowadzi metalowa furtka z krzyżem.

adres	Cielęta 7, 87-300 Cielęta
rejestr zabytków	A/228 z 1. czerwca 1987 r.
działka ewidencyjna	97/1
właściciel	Parafia w Cielętach p.w. św. Mikołaja
materiał ścian	Ceglany
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	1 połowa XIX w.

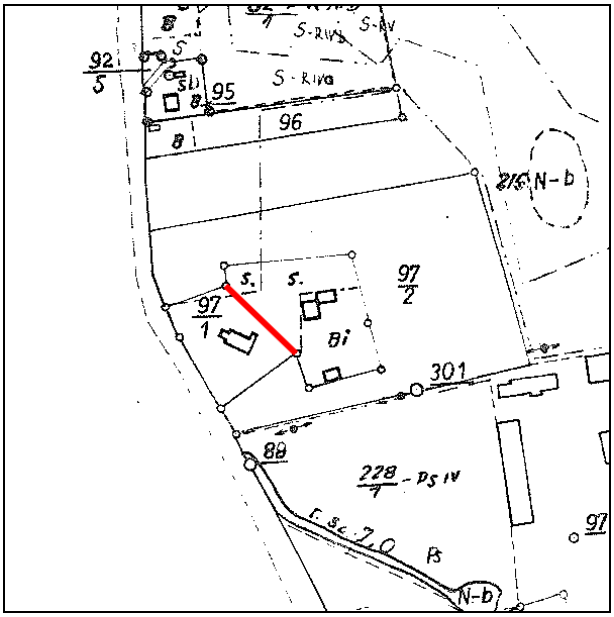

Ryc. 4. Położenie zachowanej części ogrodzenia cmentarza na mapie ewidencyjnej

Fot.13-14 Ogrodzenie cmentarza

Gorczenica

Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego

Kościół pochodzi z początku XIV wieku. Pierwsza wzmianka o obiekcie pochodzi z 1317 r. kiedy erygowano parafię. W czasie wielkiej wojny z Zakonem kościół został uszkodzony.

Kościół zbudowany jest w stylu gotyckim. Świątynia jest orientowana, murowana z kamienia polnego i cegły (górne kondygnacje wieży i szczyty, obramienia okienne i portale). Bryła obiektu założona jest na planie wydłużonego prostokąta, bez prezbiterium wydzielonego w bryle. Kościół posiada czterokondygnacyjną wieżę od wschodu i zakrystię

przylegającą do korpusu od północy. Otwory okienne zamknięte są łukiem ostrym. Cokół oddzielony jest gzymsem.

Elewacja południowo-wschodnia jest pięcioosiowa. W elewacji tej znajduje się dekoracyjnie malowana wnęka zamknięta łukiem ostrym, z figurą Matki Boskiej. Nad wejściem do kościoła, w wieży umieszczono krzyż z figurą Chrystusa. Do wnętrza prowadzą drewniane drzwi, poprzedzone kutą furtką.

Wieżę i szczyt przebudowano w XIX wieku, zaś ostatnie restauracje wykonano w 1921 i 1960 roku.

adres	Gorczenica 83, 87-300 Brodnica
rejestr zabytków	A/368 z 13. lipca 1936 r.
działka ewidencyjna	22/1
właściciel	Parafia rzymsko-katolicka p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
materiał ścian	Mieszane
stan zachowania	Dobry
datowanie	1 połowa XIV w.

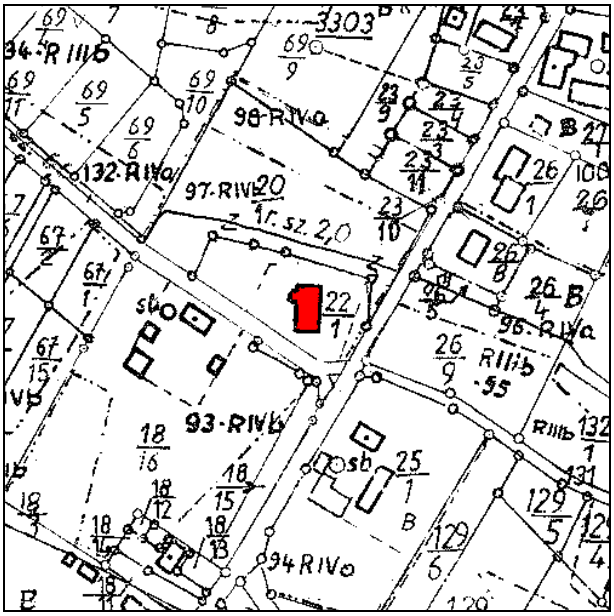

Ryc. 5. Położenie kościoła parafialnego p.w. św. Krzyża w Gorczenicy na mapie ewidencyjnej

Fot.15-18. Kościół w Gorczenicy

Karbowo

Zespół dworsko-parkowy: dwór, park i budynki gospodarcze: gołębnik, gorzelnia, spichlerz, spichlerz ze stodołą, obora, chlewnia, stodoła i dawna kuźnia, następnie warsztat

Zespół dworsko-parkowy położony jest ok. 4 km na północny-wschód od Brodnicy w pobliżu drogi do Olsztyna, na niewielkim wzniesieniu. Założony został na planie kwadratu. Jest to jedno z większych założeń dworskich z dość dobrze zachowaną liczną zabudową folwarczną. Bogata i stara metryka historyczna (XIII w.) jak również dobrze zachowany XIX-wieczny układ przestrzenny pozwala na dość wysoką ocenę pod względem zabytkowym.

W 1804 r. majątek w Karbowie nabył sekretarz poczty Ernst Krieger. Wzniósł on

dwór z oficyną boczną. W 1843 r. Majątek objął syn Ernst Otto Adolf Krieger. Powiększył on 4-krotnie podwórze i wzniósł zabudowania gospodarcze. W 1895 r. majątek kupiła Spółka Akcyjna Landsbank z Berlina, z przeznaczeniem na parcelację. Kolejnym właścicielem był Georg Max Wilhelm Lehmann. W rękach jego rodziny Karbowo pozostało do 1945 r. W 1946 r. całość założenia przejął Skarb Państwa Polskiego i utworzono tu gospodarstwo rolne. W latach 90-tych XX w. gospodarstwo przejęła AWRSP i wydzierżawiła prywatnej osobie, która wykupiła większość zabudowań[20].

Dwór

Dwór zlokalizowany jest w północno-wschodniej części zespołu folwarcznego. Obecnie pozostaje w stanie ruiny. Zachowała się północno-wschodnia ściana szczytowa z dwoma okrągłymi (jednym w szczycie) i jednym prostokątnym otworem okiennym oraz otworem wejściowym.

Adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	Nieuregulowany
obecna funkcja obiektu	Nieużytkowany
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Ruina
datowanie	2. połowa XIX w.

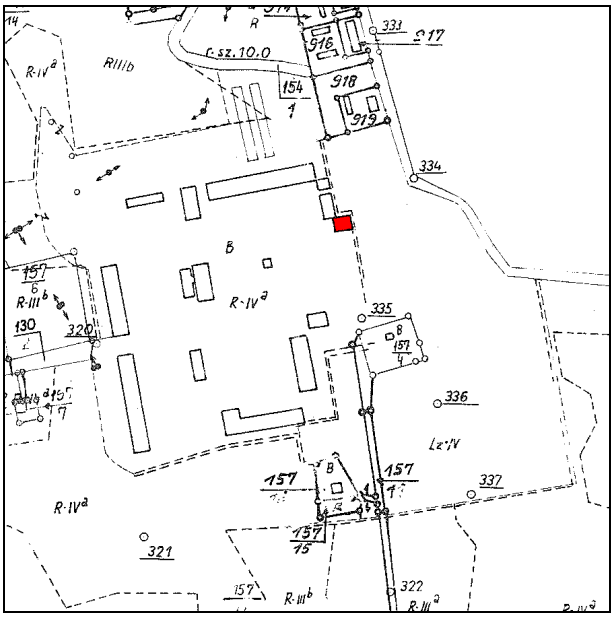

Ryc. 6. Położenie dworu na mapie ewidencyjnej

[20] *Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Brodnica*

Fot.19-20. Dwór w zespole folwarcznym w Karbowie

Park dworski

Park zlokalizowany jest we wschodniej części zespołu dworskiego. Pochodzi z połowy XIX wieku i zajmuje ponad 5 ha powierzchni.

Park tworzy 16 gatunków drzew, w tym 22 drzewa pomnikowe: lipy, jesiony, jawory, platany klonolistne, buk pospolity, dąb szypułkowy, kasztanowiec oraz tulipanowiec amerykański. Za pomniki przyrody zostały uznane w 1988 r. Drzewa mają 18-30 m wysokości i obwody 179-530 cm. Tulipanowiec amerykański jest najmłodszym pomnikiem przyrody w karbowskim parku - około 80-letnim. Pozostałe pomnikowe drzewa w tym parku mają około 170 lat każde.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Park
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

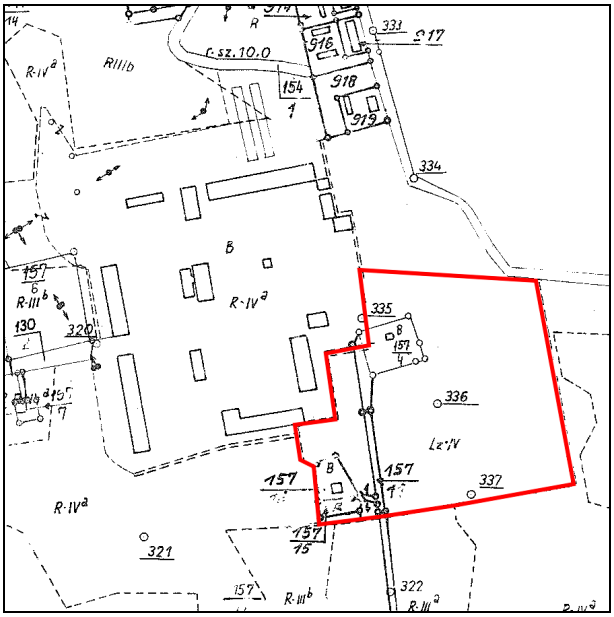

Ryc. 7. Położenie parku dworskiego na mapie ewidencyjnej

Fot.21-24. Park dworski w zespole folwarcznym w Karbowie

Gorzelnia

Była gorzelnia parowa położona jest w centralnej części zespołu dworskiego. Budynek gorzelni składa się z połączonych ze sobą dwóch obiektów – większego od strony wschodniej i mniejszej kotłowni, częściowo otynkowanej z ceglanym kominem od strony zachodniej. Budynki są murowane z cegły na kamiennej podmurówce, podpiwniczone.

Budynek pełniący obecnie funkcję mieszkalną jest jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem i nakryty jest dachem dwuspadowym. Elewacja północno-wschodnia jest trzynastoosiowa. Znajdują się tu główne wejście do budynku i do piwnic. Elewacje zdobione są bogato gzymsami. Otwory okienne dekorowane są profilowanymi gzymsami nadokiennym.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	Prywatny
obecna funkcja obiektu	Mieszkalna
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Dobry
datowanie	2. połowa XIX w.

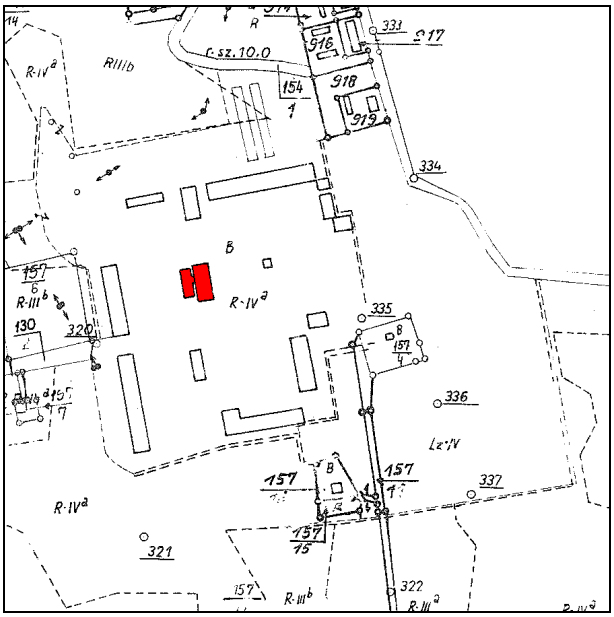

Ryc. 8. Położenie gorzelni na mapie ewidencyjnej

Fot.25-26. Gorzelnia w zespole folwarcznym w Karbowie

Spichrz

Obiekt zabytkowy znajduje się we wschodniej części zespołu dworskiego. Spichrz jest murowany z cegły, otynkowany. Budynek jest dwukondygnacyjny, kryty dachem mansandrowym. W elewacji północno-zachodniej znajduje się jedno duże wejście i dziewięć małych otworów z drewnianymi okiennicami. W elewacji południowo-wschodniej znajduje się dziesięć okienek, zaś w każdej z elewacji szczytowych – sześć. Wejście do budynku poprzedzają schody i osłania je daszek.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Magazyn
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

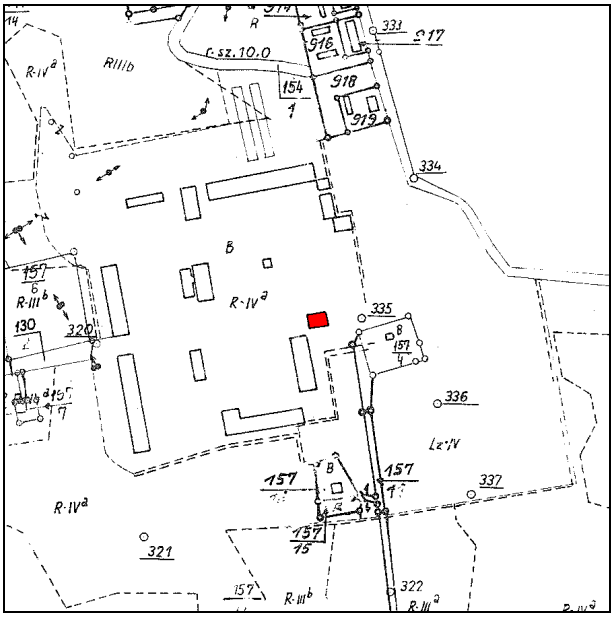

Ryc. 9. Położenie spichrza na mapie ewidencyjnej

Fot.27-28. Spichrz w zespole folwarcznym w Karbowie

Dawna kuźnia

Dawna kuźnia, obecnie warsztat, usytuowana jest w środkowej części zespołu. Bryła budynku została założona na planie prostokąta. Budynek jest murowany, elewacja otynkowana. Dawna kuźnia posiada dach dwuspadowy, przykryty falistymi płytami azbestowo-cementowymi. Budynek jest jednokondygnacyjny.

Budynek tworzą trzy bryły – większa centralna i dwie mniejsze po bokach. W centralnej części dawnej kuźni znajdują się trzy otwory wejściowe, zaś powyżej gzymsu siedem wąskich okienek. Otwory okienne budynku są prostokątne, części nie zmieniono i nadal zakończone są łagodnym łukiem odcinkowym.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Warsztat
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

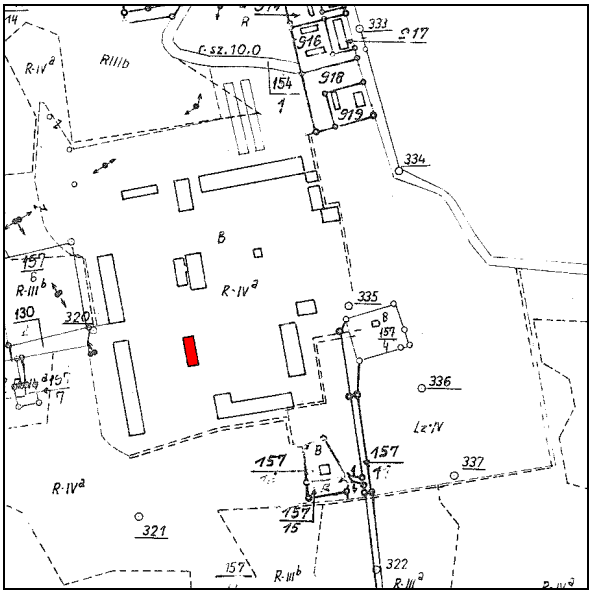

Ryc. 10. Położenie dawnej kuźni na mapie ewidencyjnej

Fot.29-30 Dawna kuźnia w zespole folwarcznym w Karbowie

Spichrz ze stodołą

Budynek znajduje się w południowo-wschodniej części podwórza. Budynek składa się z połączonych ze sobą łącznikiem dwóch obiektów o odmiennych funkcjach: spichrza i stodoły.

Budynek spichrza założony został na planie prostokąta i zbudowany jest z cegły, nieotynkowanej na podmurówce z kamienia. Budynek jest dwukondygnacyjny i podpiwniczony. Obiekt posiada użytkowe poddasze i nakryty jest dachem dwuspadowym.

Elewacja północno-zachodnia jest pięcioosiowa i podzielona lizenami na trzy płyciny. Elewacja zdobiona jest gzymsem koronującym. Na elewacji znajduje się pozostałość prawdopodobnie rusztowania windy. Otwory okienne z drewnianymi okiennicami, dekorowane są profilowanymi gzymsami nadokiennym. Elewację wieńczą proste sterczyny.

Do elewacji północno-wschodniej przylega budynek łącznika i dalej stodoła. Dach stodoły jest dwuspadowy, przykryty podobnie jak spichrza, falistymi płytami azbestowo-cementowymi. W elewacji północno-zachodniej znajduje się dziesięć otworów okiennych i dwa wejściowe różnej wielkości. Elewacja ta jest podzielona lizenami na dziesięć płycin.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Magazyn
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

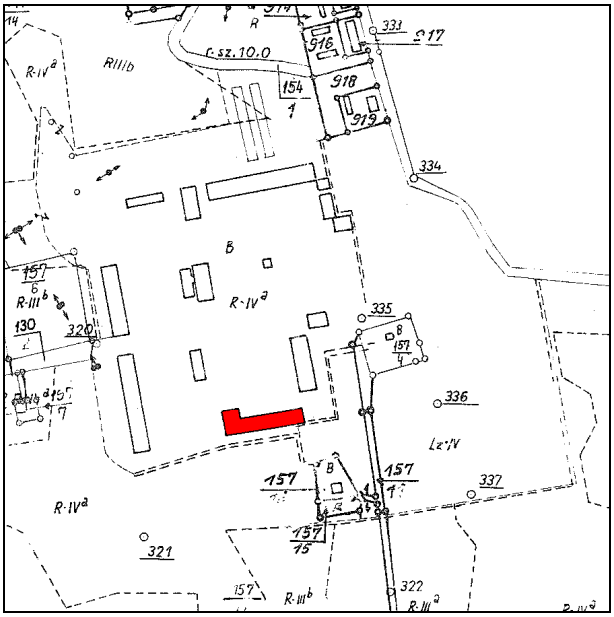

Ryc. 10. Położenie spichrza ze stodołą na mapie ewidencyjnej

Fot.31-32. Spichrz ze stodołą w zespole folwarcznym w Karbowie

Stodoła

Stodoła znajduje się w południowo-zachodniej części folwarku, przy bramie wjazdowej. Jest to obiekt murowany, z cegły. Budynek założony został na planie wydłużonego prostokąta. Elewacje kalenicowe są podzielone lizenami na piętnaście płycin z trzema otworami wejściowymi. Elewacje szczytowe podzielono lizenami na trzy płyciny z jedną bramą w centralnej części z każdej ścian. Budynek zdobiony jest gzymsem koronującym. We wszystkich płycinach znajdują się wywietrzniki w kształcie krzyża.

Obecnie stodoła pozbawiona jest dachu i nie jest użytkowana.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Nieużytkowany
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zły
datowanie	2. połowa XIX w.

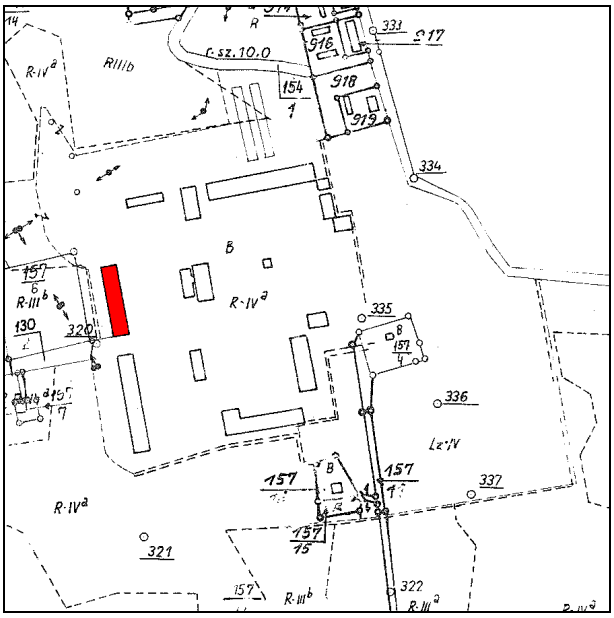

Ryc. 11. Położenie stodoły na mapie ewidencyjnej

Fot.33-34. Stodoła w zespole folwarcznym w Karbowie

Obora

Obora znajduje się we wschodniej części podwórza. Jest murowana z cegły, na kamiennej podmurówce, podpiwniczona. Budynek założony został na planie wydłużonego prostokąta. Jedno z naroży stanowi wieża z dekoracyjnymi okienkami i gzymsami. Elewacja południowo-zachodnia jest dwunastoosiowa z otworami okiennymi i wejściowymi z drewnianą stolarką. Budynek zdobiony jest gzymsem kordonowym i koronującym.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Magazyn
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

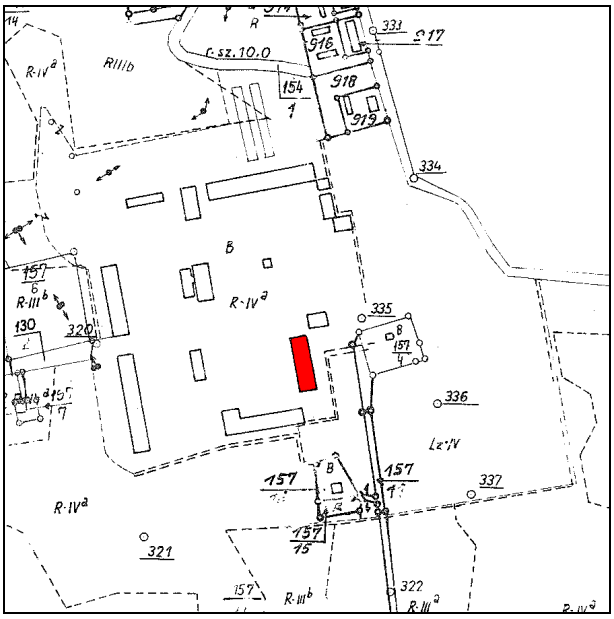

Ryc. 12. Położenie obory na mapie ewidencyjnej

Fot.35-36. Obora w zespole folwarcznym w Karbowie

Chlewnia

Chlewnia znajduje się w południowo-zachodniej części folwarku, przy bramie wjazdowej. Jest to obiekt murowany, z cegły. Elewacje są częściowo otynkowane. W jednym z naroży znajduje się mały gołębnik.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Magazyn
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	2. połowa XIX w.

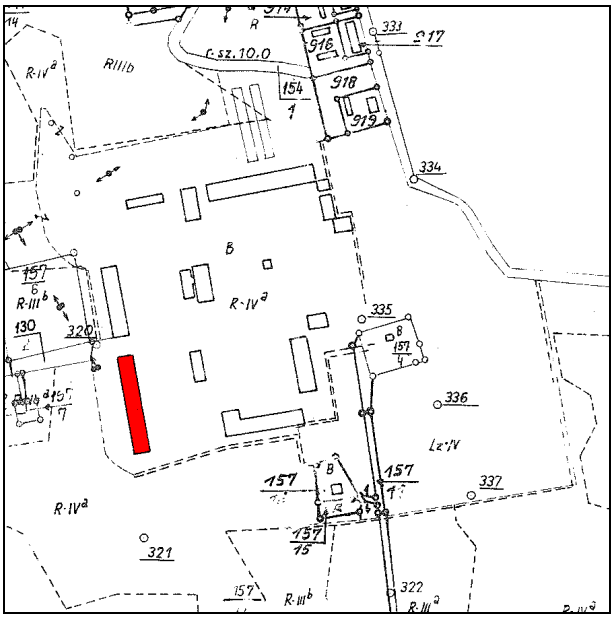

Ryc. 13. Położenie chlewni na mapie ewidencyjnej

Fot.37-38. Chlewnia w zespole folwarcznym w Karbowie

Gołębnik

Gołębnik zlokalizowany jest w centralnej części podwórza. Zbudowany jest z czerwonej cegły. Gołębnik założono na planie okręgu. Budowlę otacza ceglane ogrodzenie z małymi okienkami i dekoracyjnymi gzymsami. W partii przyziemia gołębnika znajduje się otwór wejściowy zamknięty łukiem ostrym. W górnej partii budowli znajdują się nieprzeszklone otwory przeznaczone dla gołębi.

adres	Karbowo, ul. Klubowa 44
rejestr zabytków	A/941 z 2. lutego 1988 r.
działka ewidencyjna	157/21
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Nieużytkowany
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Dobry
datowanie	2. połowa XIX w.

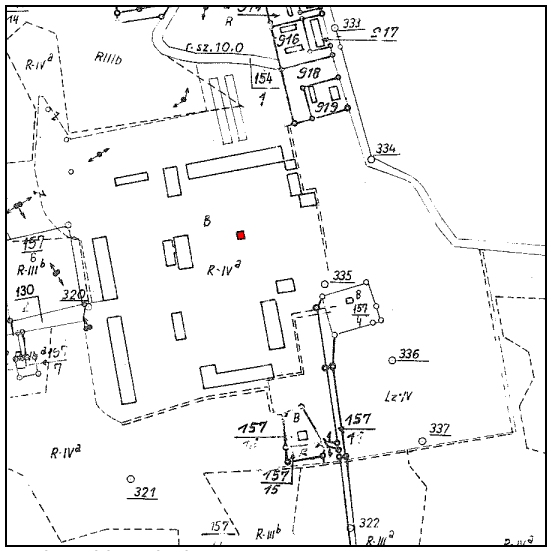

Ryc. 14. Położenie gołębnika na mapie ewidencyjnej

Fot.39-40. Gołębnik w zespole folwarcznym w Karbowie

Przydatki

Pałac

Pałac zbudowano na przełomie XIX/XX w. Budowniczy pałacu jest nieznany. Pałac wzniesiony został w stylu eklektycznym. Zabytek jest murowany z cegły, dwukondygnacyjny, przykryty wielopołaciowym dachem. Charakteryzuje go bogata bryła z wieżą narożną, ryzalitami, facjatami i balkonami.

adres	87-301 Przydatki
rejestr zabytków	A/541 z 29. stycznia 1988 r.
działka ewidencyjna	81
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Mieszkalna
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Bardzo dobry
datowanie	XIX/XX w.

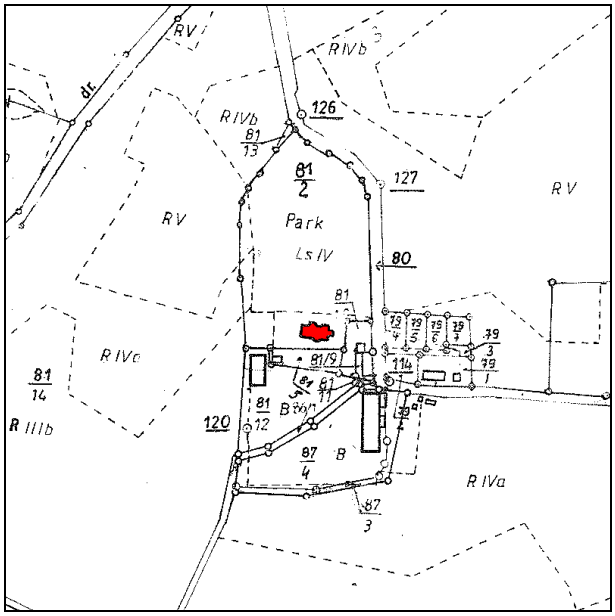

Ryc. 15. Położenie pałacu na mapie ewidencyjnej

Fot.41-42. Pałac w Przydatkach

Zespół pałacowo-parkowy: spichlerz, następnie magazyn paszowy, park

Folwark w 1830 r. należał do rodziny Sypniewskich ze Żmijowa; w połowie XIX w. nabyli go Doniemirscy, po nich w 1870 r. trafił w ręce Bolesława Łyskowskiego. W 1886 r. nabyła go radczyni z Schulenburg z Grudziądza. W latach 90-tych XIX w. majątek kupił Walerian Siudowski, który wzniósł nowy dwór i założył park. Po jego śmierci syn Konrad stworzył z Przydatków przodujące gospodarstwo hodowlane na Pomorzu. Po II wojnie światowej całość przejął Skarb Państwa. Utworzono tu gospodarstwo rolne, przejęte w latach 90-tych przez AWRSP. Obecnie zespół jest w rękach prywatnych.

Spichlerz

Spichlerz został wzniesiony w 1916 r., o czym świadczy napis na elewacji frontowej budynku. Obiekt jest murowany z cegły, ozdobnie otynkowany. Pierwotnie użytkowany jako spichlerz obecnie pełni funkcję garażu.

adres	87-301 Przydatki
rejestr zabytków	A/541 z 29. stycznia 1988 r.
działka ewidencyjna	81/12
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Budynek gospodarczy (garaż)
materiał ścian	Ceglane
stan zachowania	Bardzo dobry
datowanie	1916 r.

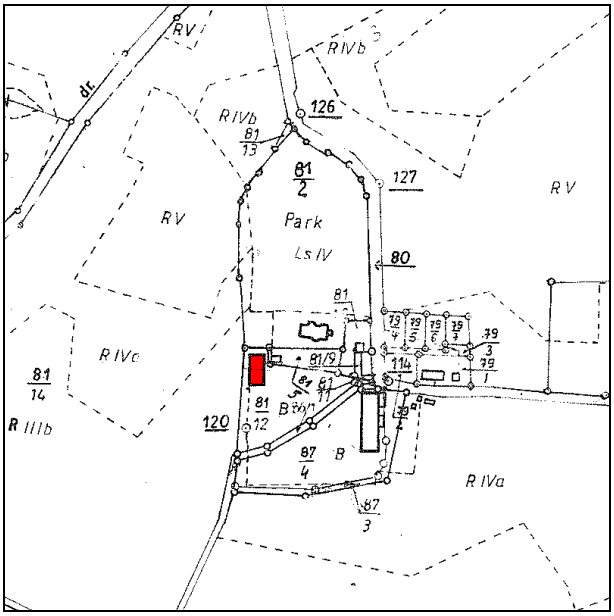

Ryc. 16. Położenie spichlerza na mapie ewidencyjnej

Fot.43-44. Spichlerz w zespole pałacowym

Park

Pałac w Przydatkach otoczony jest rozległym parkiem o powierzchni około 1,4 ha. Drzewostan parku jest stary i cenny. Dodatkowym atutem jest urozmaicona rzeźba terenu. Park zlokalizowano na 10-metrowym stoku opadającym w kierunku północno-zachodnim. Od północy park odgranicza droga. Współcześnie park został odrestaurowany. Założenie parkowe posiada czytelny układ komunikacyjny i kompozycyjny, wypełnione drzewostanem składającym się z 17 gatunków drzew i 7 krzewów. Przeważają drzewa liściaste, jak klon i kasztanowiec. Park jest zachowany w dobrym stanie.

adres	87-301 Przydatki
rejestr zabytków	A/541 z 29. stycznia 1988 r.
działka ewidencyjna	81/2
właściciel	prywatny
obecna funkcja obiektu	Park
stan zachowania	Bardzo dobry
datowanie	Połowa XIX w.

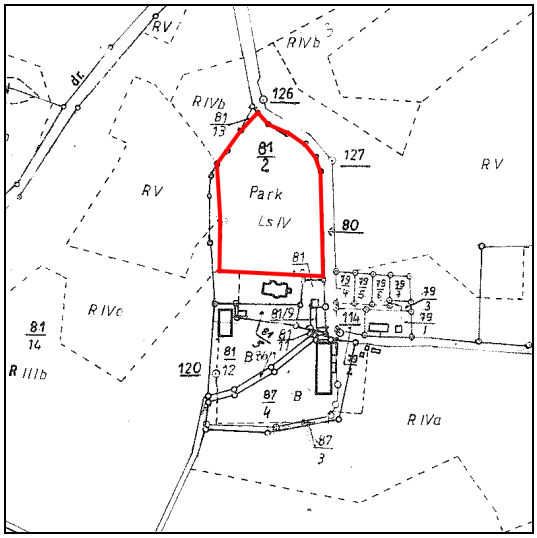

Ryc. 17. Położenie parku na mapie ewidencyjnej

Fot.45-46. Park w zespole pałacowym

Szczuka

Kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana

Parafia w Szczuce została założona przez Krzyżaków w pierwszej połowie XIV wieku, kiedy to wzniesiono kościół. Wzmianka o nim po raz pierwszy pojawiła się w zestawieniu strat po wojnie polsko-krzyżackiej w 1414 roku. Przed 1618 rokiem kościół nosił wezwanie śś. Wita, Fabiana, Sebastiana i Wszystkich Świętych.

Kościół został wybudowany w stylu gotyckim z kamienia polnego i cegły. Częściowo został otynkowany (wieża i prezbiterium). Wyposażenie parafii pochodzi głównie z XVIII w. Rozbudowa kościoła miała miejsce w 1882 roku, kiedy dobudowano od strony wschodniej obecne, neogotyckie prezbiterium oraz przylegającą do niego od strony południowej zakrystię. Wtedy też zapewne odnowiono i przekształcono górną partię wieży.

W XIX wieku kościół opisywany był jako świątynia patronatu rządowego. Wówczas przy kościele istniało bractwo trzeźwości (od 1859 r.). W 1867 r. parafia liczyła 2.096 wiernych, w 1890 - 2.108 r. Sąsiednie parafie: Cielęta i Gorczenica były filiami Szczuki[21].

[21] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*

adres	Szczuka 94, 87-300 Brodnica
rejestr zabytków	A/943 z 13. lipca 1936 r.
działka ewidencyjna	341
właściciel	Parafia p.w. śś. Fabiana i Sebastiana
obecna funkcja obiektu	Sakralna
rodzaj użytkowania	Kultowe
materiał ścian	Mieszany
stan zachowania	Dobry
datowanie	1. połowa XIV w.

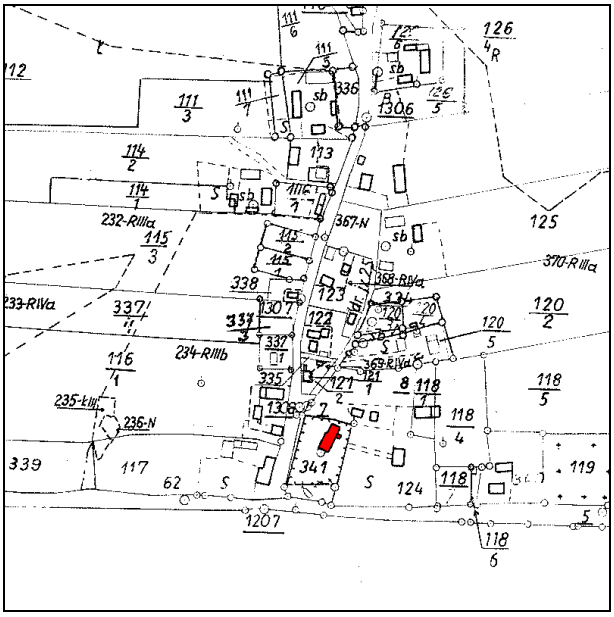

Ryc. 18. Położenie kościoła parafialnego p.w. śś. Fabiana i Sebastiana na mapie ewidencyjnej

Fot.47-48. Kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana

Chata podcieniowa

Chata podcieniowa zlokalizowana jest w niedalekiej odległości od kościoła w Szczuce. Zbudowana jest z drewna, w części otynkowana. Podcienia znajdują się od strony szosy. Zmieniono pierwotne pokrycie dachu na blaszane. Zachowana jest część oryginalnej stolarki okiennej. Dom otacza ogród i drzewka owocowe.

adres	Szczuka 75
rejestr zabytków	A/1279 z 4. czerwca 1955 r.
działka ewidencyjna	113
właściciel	Prywatny
obecna funkcja obiektu	Mieszkalna
materiał ścian	Drewniane
stan zachowania	Zaniedbany
datowanie	XVII/XVIII w.

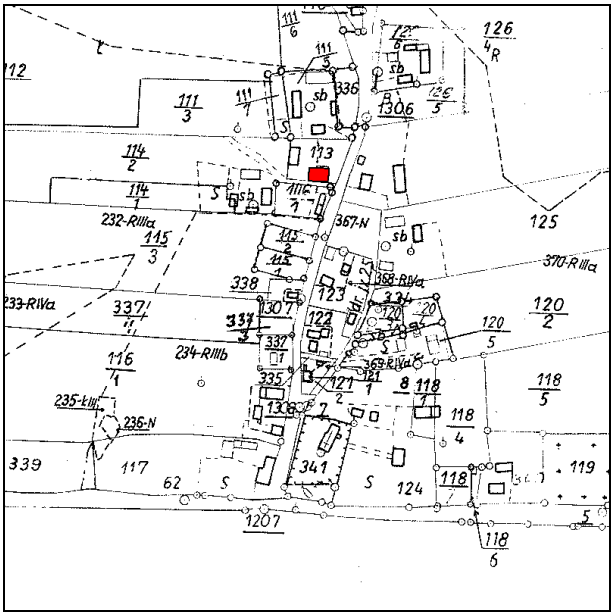

Ryc. 19. Położenie chaty podcieniowej na mapie ewidencyjnej

Fot.49-50. Chata podcieniowa

Teren Gminy Brodnica – od granic administracyjnych miasta Brodnica do rzeki Rypienicy, będącej granicą Gmin Brodnica i Osiek

Wąskotorowa linia kolejowa Cukrowni „Ostrowite”

Pierwszy odcinek linii kolejowej Cukrowni „Ostrowite” otwarto w 1922 roku. Odcinek Ostrowite-Brodnica – budowany jednocześnie z dwóch miejscowości – ukończono w 1926 roku. Szerokość toru kolejki to 750 mm. Zachowana linia prowadząca do Brodnicy mierzy sobie około 30 km. Na tej trasie pociągi woziły ze stacji kolei normalnotorowej węgiel, kamień wapienny i nawozy dla producentów buraków, odwoziły zaś melasę i wyprodukowany cukier. W okresie przedwojennym poza przewozami towarowymi, sporadycznie były prowadzone przewozy osobowe.[22]

Linia do Brodnicy prowadzi głównie wśród pól i lasów, przecinając liczne drogi polne i szosy oraz pokonując doliny rzek Drwęcy i Rypienicy. Obecnie linia jest nieczynna.

lokalizacja	Teren Gminy Brodnica – od granic administracyjnych miasta Brodnica do rzeki Rypienicy, będącej granicą Gmin Brodnica i Osiek
rejestr zabytków	A/1351 z 22. listopada 1988 r.
właściciel	Skarb Państwa
obecna funkcja obiektu	Nieużytkowana
stan zachowania	Zaniedbana
datowanie	1 połowa XIX w.

[22] *Strona internetowa http://www.archeo.kolej.pl*

4.1.2. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie Gminy Brodnica nie znajdują się obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, jak również uznanych przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje także park kulturowy.

4.1.3. Ochrona ustalona w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica*

W projekcie *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica* w zakresie rozwoju funkcji kulturowych przewiduje się:

- ochronę zabytkowych obiektów i obszarów o najwyższej wartości historycznej,
- rewaloryzację i rewitalizację zdegradowanych obiektów i obszarów o walorach zabytkowych.

Poza obiektami wpisanymi do rejestru zabytków, oraz stanowiskami archeologicznymi zapisy projektu *Studium* chronią:

- obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków,
- wsie o zachowanym układzie i zabudowie o wartościach kulturowych,
- zespoły pałacowo-parkowe,
- obiekty sakralne.

W projekcie *Studium* przedstawiono ogólne zasady ochrony zasobów kulturowych:

1. Stanowiska i obszary objęte pełną ochroną archeologiczno-konserwatorską W.I

   Zaliczono do tej grupy grodziska oraz stanowiska eksponowane na terenie, ujęte w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków. Dla stanowisk tych ustalono zakaz prowadzenia działalności inwestycyjnej związanej z pracami ziemnymi bądź przekształceniem krajobrazu, zaś w przypadku konieczności przeprowadzenia prac porządkowych bądź pielęgnacyjnych uzyskanie zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

2. Stanowiska i obszary objęte ograniczoną ochroną archeologiczno-konserwatorską W.III

   Do grupy tej przyporządkowano stanowiska nie eksponowane w terenie oraz nie ujęte w Wojewódzkim Rejestrze Zabytków. Dla stanowisk tych ustalono obowiązek

przeprowadzenia interwencyjnych badań archeologicznych w formie nadzoru archeologicznego prowadzonego w trakcie realizacji inwestycji, po zakończeniu których teren może być trwale zainwestowany. W przypadku znalezienia reliktów archeologicznych ustalono konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań ratowniczych.

3. Wsie o zachowanym układzie i zabudowie o wartościach kulturowych

   Obszary o takim charakterze podlegają kompleksowej ochronie. W projekcie *Studium* postuluje się opracowanie studiów historyczno-ruralistycznych w celu zapewnienia właściwej integracji przestrzennej nowej zabudowy z istniejącymi elementami zagospodarowania, jak zachowany układ, zabudowa o cechach tradycyjnych, zespoły sakralne, obiekty techniki i kultury materialnej wraz z elementami naturalnego krajobrazu tworzącymi kompozycję o wartości kulturowej.

4. Zespoły pałacowo-parkowe

   Do grupy tej zaliczono kompleksy zabytkowe i przyrodnicze stanowiące integralnie połączoną całość o dużych walorach krajobrazowych. Za niedopuszczalne uznano lokalizowanie na ich terenie nowych budowli, wprowadzanie infrastruktury technicznej, niwelacje ziemne bądź zmianę warunków środowiskowych. Wszystkie zmiany użytkowania, adaptacje, remonty i modernizacje obiektów wchodzących w skład zespołu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, zaś prace rewaloryzacyjne mogą być wykonane jedynie w oparciu o specjalistyczną dokumentację akceptowana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5. Obiekty ujęte w Rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

   Granice stref ochrony konserwatorskiej obiektów wpisanych do rejestru zabytków określają decyzje o wpisie danego obiektu do rejestru.

6. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków

   W odniesieniu do zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Studium zaleca dążenie do utrzymania tradycyjnej kompozycji architektonicznej obiektu, natomiast w przypadku rozbiórki opracowanie dokumentacji konserwatorskiej obiektu.

Sposoby ochrony dziedzictwa kulturowego porusza także *Prognoza oddziaływania na środowisko do projektu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*. Stanowi że:

1. **obiekty sakralne** jako obiekty o wybitnej wartości zabytkowej i walorach krajobrazowych podlegają bezwzględnej ochronie,
2. **obiekty techniki i kultury materialnej** powinny być zachowane w dobrym stanie przez właścicieli bądź użytkowników, a wszelkie remonty, modernizacje, adaptacje muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
3. **obiekty architektury i budownictwa** powinny być utrzymywane w dobrym stanie a wszelkie zmiany użytkowania powodujące konieczność przystosowania do nowej funkcji, remonty, modernizacje należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Postuluje się także przywrócenie ceramicznych pokryć dachów na tych obiektach;
4. **zabudowa mieszkalna o cechach tradycyjnych**, drewniana i murowana powinna być zachowana jako tworząca krajobraz kulturowy charakterystyczny dla miejsca i regionu oraz stanowić inspirację dla kształtowania nowej zabudowy. Wymiana ze względu na stan techniczny jest dopuszczalna, lecz nowy obiekt powinien nawiązywać usytuowaniem, gabarytem, kształtem i pokryciem dachu do poprzedniego budynku. Należy zdecydowanie odstąpić do realizacji budynków o znacznej skali z płaskimi dachami jak również budynków jednorodzinnych typu miejskiego, z płaskimi dachami, z unifikowanej formie i detalu architektonicznym. W lokalizacji nowej zabudowy należy uwzględnić sąsiedztwo obiektów zabytkowych, nowe budynki nie powinny być sytuowane w sposób degradujący zabudowę tradycyjną;
5. **ścieżki i szlaki turystyczne** należy modernizować w celu podniesienia standardu podróży i bezpieczeństwa. Za niezbędne uznano również wyposażenie ścieżek i szlaków w oznaczenia pionowe i poziome oraz infrastrukturę towarzyszącą. W dokumencie zapisano także, że Gmina zamierza inwestować w infrastrukturę turystyczną i rekreacyjną wzdłuż istniejących już tras turystycznych poprzez budowę obiektów sportowych i rozwój agroturystyki w celu zwiększenia ich atrakcyjności. Ponadto przewidziano budowę nowych ścieżek edukacyjnych i rowerowych oraz ich oznaczenie.

4.1.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której

jest mowa w artykule 22 ust. 4 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy".

Zestawienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków zostało przedstawione w załączniku nr 1.

4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 3 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*).

Do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego wpisane są zabytki ruchome z terenu Gminy Brodnica:

1. wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Cielętach.
   Decyzja z 29. 04. 2004 r., nr rejestru zabytków B/135/1-43;
2. wyposażenie kościoła parafialnego p.w. śś. Fabiana i Sebastiana w Szczuce.
   Decyzja z 19. 02. 2004 r., nr rejestru zabytków B/121/1-23.

W ewidencji zabytków ruchomych prowadzonej dla Gminy Brodnica znajdują się zabytki ruchome:

1. wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Gorczenicy;

2. wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Bartłomieja Apostoła w Mszanie.

Ponadto w ewidencji zabytków ujęte są zabytki ruchome z kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Cielętach oraz kościoła parafialnego p.w. śś. Fabiana i Sebastiana w Szczuce, których nie objął wpis do rejestru zabytków.

4.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4) *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Wykaz 3 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków znajduje się w tabeli nr 1. Na terenie Gminy Brodnica zlokalizowanych jest 290 zabytków archeologicznych. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w **wojewódzkiej ewidencji zabytków** zamieszczono w załączniku nr 2.

Zgodnie z zapisami *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brodnica* dla stanowisk archeologicznych obowiązują następujące ustalenia:

1. wymóg uzgadniania wszelkich zamierzeń inwestycyjnych ze Służbą Ochrony Zabytków,
2. wykonywanie ewentualnych prac ziemnych w obrębie i w bezpośrednim sąsiedztwie stanowisk archeologicznych jedynie po przeprowadzeniu ratowniczych badań archeologicznych za zezwoleniem konserwatorskim na prace archeologiczne i wykopaliskowe,
3. finansowanie ratowniczych badań konserwatorskich przez inwestora.

Stanowiska archeologiczne na terenie Gminy Brodnica dzielą się na dwie grupy ze względu na warunki ochrony konserwatorskiej[23]:

1. grodziska, stanowiska eksponowane na terenie, które podlegają bezwzględnej ochronie. Obowiązuje zakaz jakiejkolwiek ingerencji w substancję stanowiska z tej grupy;

[23] *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brodnica, Kierunki zagospodarowania przestrzennego*

2. stanowiska nieeksponowane w terenie. Wszystkie prowadzone na terenie gminy działania inwestycyjne, związane z koniecznością wykonywania prac ziemnych, muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

4.4. Zasoby muzealne

Na terenie Gminy Brodnica nie funkcjonują muzea eksponujące dziedzictwo kulturowe.

5. Cele i planowane działania w zakresie opieki nad zabytkami

Założeniem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.

5.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica

Na terenie Gminy Brodnica znajduje się 12 obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego. W wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa kujawsko-pomorskiego ujętych zostało 262 obiektów z terenu Gminy Brodnica (wraz z zabytkami wpisanymi do rejestru zabytku) oraz 290 zabytków archeologicznych. Do wojewódzkiej ewidencji zabytków może być uzupełniana o nowe obiekty, ale również mogą z niej być wykreślane obiekty, które zatraciły wartości kulturowe. Analiza obiektów zabytkowych wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków (bez zabytków archeologicznych) w podziale na rozmieszczenie obiektów została przedstawiona w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Liczba obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków z poszczególnych miejscowości Gminy Brodnica (bez zabytków archeologicznych)

Miejscowość	Liczba obiektów zabytkowych
Bartniki	2
Bobrowiska	6
Cielęta	22
Drużyny	10
Dzierżno	5
Gorczenica	31
Gorczenica-Pisak	1
Gorczeniczka	14
Gortatowo	8
Karbowo	24
Kominy	7
Kozi Róg	4
Kruszynki	9
Moczadła	6
Mszano	30
Niewierz	6
Nowy Dwór	8
Opalenica	1
Podgórz	2
Przydatki	4
Sobiesierzno	6
Szabda	10
Szczuka	26
Szymkowo	9
Szymkówko	1
Tama Brodzka	9
Tywola	1
Suma	**262**

Wykres nr 1

Obiekty wpisane do rejestru zabytków i objęte wojewódzką ewidencją zabytków w poszczególnych miejscowościach Gminy Brodnica (bez zabytków archeologicznych)

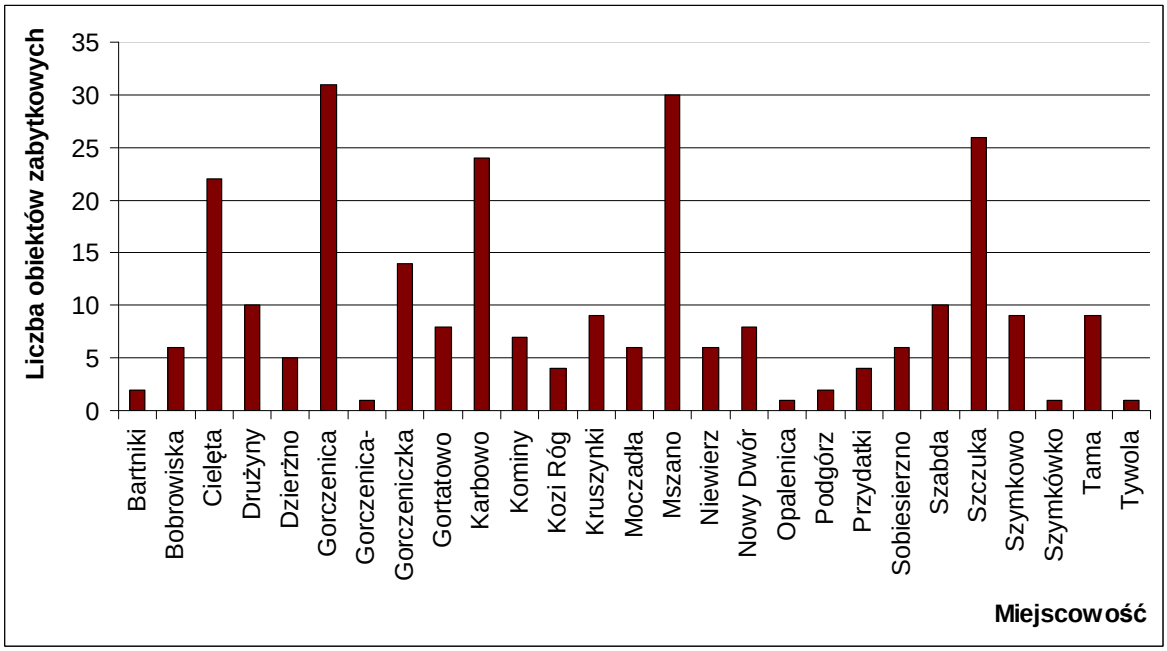

Struktura własności obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego została przedstawiona w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Struktura własności obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego z terenu Gminy Brodnica

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Typ własności
1	Cielęta	Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja	wyznaniowa
2	Cielęta	Cmentarz przykościelny wraz z: ogrodzeniem, kapliczką, nagrobkami, krzyżem, studnią oraz układem alei, kwater i drzewostanem	wyznaniowa
3	Gorczenica	Kościół parafialny p.w. św. Krzyża	wyznaniowa
4	Karbowo	Zespół dworsko-parkowy: dwór, park, gołębnik, gorzelnia, spichlerz, spichlerz ze stodołą, obora, chlewnia, stodoła, dawna kuźnia	Skarbu Państwa

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Typ własności
5	Karbowo	Grodzisko	Skarbu Państwa (Lasy Państwowe – Nadleśnictwo Brodnica)
6	Mszano	Stanowisko archeologiczne: pozostałości obozowiska i cmentarzyska z epoki mezolitu, osady ze środkowego i schyłkowego neolitu, osady z wczesnej epoki brązu	Skarbu Państwa (Lasy Państwowe – Nadleśnictwo Brodnica)
7	Przydatki	Pałac	prywatna
8	Przydatki	Zespół pałacowo-parkowy: park, spichlerz, następnie magazyn paszowy	prywatna
9	Szczuka	Kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana	wyznaniowa
10	Szczuka	Chata podcieniowa	prywatna
11	Szczuka	Grodzisko	prywatna
12	Gmina Brodnica	Wąskotorowa linia kolejowa Cukrowni „Ostrowite”	Skarbu Państwa

Stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego został przedstawiony w tabeli nr 4.

Tabela nr 4

Stan zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego z terenu Gminy Brodnica

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Stan zachowania
1	Cielęta	Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja	dobry
2	Cielęta	Cmentarz przykościelny wraz z: ogrodzeniem, kapliczką, nagrobkami, krzyżem, studnią oraz układem alei, kwater i drzewostanem	dobry
3	Gorczenica	Kościół parafialny p.w. św. Krzyża	dobry
4	Karbowo	Zespół dworsko-parkowy: dwór park gołębnik gorzelnia spichlerz spichlerz ze stodołą obora chlewnia stodoła dawna kuźnia	 ruina zaniedbany dobry dobry zaniedbany zaniedbany zaniedbany zaniedbany zły zaniedbany
5	Karbowo	Grodzisko	-
6	Mszano	Stanowisko archeologiczne: pozostałości obozowiska i cmentarzyska z epoki mezolitu, osady ze środkowego i schyłkowego neolitu, osady z wczesnej epoki brązu	-
7	Przydatki	Pałac	bardzo dobry
8	Przydatki	Zespół pałacowo-parkowy: park, spichlerz, następnie magazyn paszowy	bardzo dobry
9	Szczuka	Kościół parafialny p.w. śś. Fabiana i Sebastiana	dobry
10	Szczuka	Chata podcieniowa	zaniedbany
11	Szczuka	Grodzisko	-
12	Gmina Brodnica	Wąskotorowa linia kolejowa Cukrowni „Ostrowite”	zaniedbany

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona w tabeli nr 5.

Tabela nr 5

Szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego

Szanse	Zagrożenia
1. Położenie w powiecie brodnickim promującym rozwój turystyki 2. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego 3. Bogata sieć drogowa 4. Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe 5. Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie 6. Uwzględnienie potrzeb ochrony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	1. Niedostateczne środki na renowację zabytkowych obiektów 2. Silna konkurencja na rynku turystyki ze strony miasta Brodnica 3. Braki w edukacji kulturowej oraz niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych 4. Samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich 5. Nieuregulowana własność obiektów zabytkowych
Mocne strony	**Słabe strony**
1. Zróżnicowanie terenu pod względem geomorfologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym 2. Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej: wodnej, kolarskiej i konnej 3. Obiekty wartościowe kulturowo i zabytkowa zabudowa na terenie Gminy Brodnica 4. Zabezpieczenie właściwej ekspozycji najciekawszych krajobrazowo fragmentów Gminy 5. Imprezy kulturowe	1. Słabo rozwinięta sieć szlaków turystycznych 2. Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów 3. Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego Gminy Brodnica 4. Brak możliwości zwiedzania zabytków, będących własnością prywatną 5. Liczne nieużytkowane i niszczejące obiektów zabytkowych 6. Niewystarczające: promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki 7. Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami

5.2. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Brodnica

Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla oraz *Strategii Rozwoju Gminy Brodnica na lata 2007-2017*, a także *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brodnica.*

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Gminy, zdefiniowano następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Brodnica:

1. Uwzględnienie dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Dokumentacja, promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

Zasadnym jest wykorzystanie potencjału krajobrazowo-kulturowego do promocji Gminy oraz popularyzacji zabytków poprzez m.in. rozwój bazy turystycznej, organizowanie imprez kulturalnych.

5.3. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji.
2. Ochronę i odnowę obiektów zabytkowych.
3. Promocję i popularyzację dziedzictwa kulturowego.
4. Edukację w zakresie ochrony dóbr kultury.
5. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.

Okres, na który opracowany został niniejszy Program, podzielono na dwa etapy. Pierwszy etap obejmuje okres 2011-2013, a drugi – lata 2013-2014.

Ze względu na fakt, iż niniejszy *Program opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* jest pierwszym opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego (lata 2011-2012) podejmowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji *Programu*.

Planowany zakres działań i harmonogram realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* został przedstawiony w tabeli nr 6.

Zgodnie z art. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, działania w zakresie opieki nad zabytkiem sprawowane są przez jego właściciela lub posiadacza.

Tabela nr 6

Zakres i harmonogram działań w zakresie opieki nad zabytkami

Lp.	Cel	Nr	Działania	Okres realizacji	
				Etap I	Etap II
1	**Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków**	1.1	Uzupełnienie bazy obiektów zabytków o szczegółową listę zabytków ruchomych		
		1.2	Inwentaryzacja zabytkowych alei przydrożnych oraz określenie zasad ich ochrony		
		1.3	Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej		
2	**Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji**	2.1	Podejmowanie działań mających na celu uporządkowanie ładu przestrzennego		
		2.2	Przestrzeganie zakazów i nakazów obowiązujących w strefach ochrony wyznaczonych w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*		
3	**Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych**	3.1	Przegląd stanu obiektów		
		3.2	Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych		
		3.3	Pozyskanie środków finansowych na realizację przedsięwzięć		
		3.4	Opracowanie zasad udostępniania obiektów zabytkowych w celach turystycznych		
4	**Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego**	4.1	Przegląd istniejącego systemu oznakowania zabytków na terenie Gminy		
		4.2	Uzupełnienie oznakowania zabytków na terenie Gminy: tablice, plansze, mapy		
		4.3	Opracowanie i publikacja materiałów informacyjnych o zabytkach Gminy		
		4.4	Prowadzenie i aktualizacja na stronie internetowej Gminy zakładki o zabytkach		
5	**Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego**	5.1	Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę		

Lp.	Cel	Nr	Działania	Okres realizacji	
				Etap I	Etap II
6	**Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury**	6.1	Prezentacja historii gminy i jej zabytków w formie cyklicznej w lokalnej prasie oraz na stronie internetowej Gminy		
		6.2	Udział w imprezach kulturalnych organizowanych w celu promocji Gminy Brodnica		
7	**Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego**	7.1	Propagowanie działania społecznej opieki nad zabytkami		
		7.2	Gromadzenie materiałów archiwalnych (stare zdjęcia, mapy, publikacje, studia, itp.) dotyczących Gminy Brodnica		
		7.3	Wspieranie rozwoju agroturystyki		

Na podstawie analizy układów przestrzennych i zabudowy oraz wywiadów przeprowadzonych z pracownikami Urzędu Gminy stwierdza się, że do ochrony konserwatorskiej mogą pretendować miejscowości Szczuka i Dzierżno, jako wsie o zachowanym układzie i zabudowie o wartościach kulturowych.

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Brodnica w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego *Programu* stanowią szansę na ocalenie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych, ich przystosowanie do świadczenia nowych funkcji powinno się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

6. Monitoring procesu realizacji *Programu*

Monitoring realizacji *Programu* pozwoli na bieżącą analizę oraz kontrolę zgodności założonego harmonogramu realizacji z faktycznymi działaniami podejmowanymi przez właścicieli poszczególnych obiektów zabytkowych. Za monitorowanie realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* odpowiada Wójt Gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Wójt Gminy Brodnica powinien co 2 lata sporządzać sprawozdanie z realizacji Programu. Sprawozdania te powinny zostać przedstawione Radzie Gminy.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki, służące ocenie wdrażania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica*.

Tabela nr 7

Wskaźniki oceny wdrażania Programu

Lp.	Cel	Proponowane wskaźniki
1	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie bazy danych	1. Liczba zaktualizowanych kart ewidencyjnych.
2	Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji	1. Liczba obiektów uwzględnionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. 2. Liczba zaobserwowanych nieprawidłowości w realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
3	Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych	1. Liczba obiektów objętych przeglądem. 2. Liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, które podlegały przeglądowi. 3. Liczba obiektów, dla których pozyskano zewnętrzne źródła finansowania. 4. Nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego na jednego mieszkańca.
4	Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	1. Liczba uzupełnień w oznakowaniu zabytków (tablice, plansze, mapy). 2. Liczba oznakowanych tras turystycznych. 3. Liczba publikacji popularyzujących wiedzę o zabytkach gminy
5	Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury	1. Liczba zajęć szkolnych przeprowadzonych w szkołach podstawowych i gimnazjach w ciągu roku. 2. Liczba osób, które wzięły udział w konkursach organizowanych przez marszałka województwa.
6	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	1. Liczba organizacji społecznych współpracujących z Urzędem Gminy dla ochrony środowiska kulturowego. 2. Liczba zgromadzonych materiałów archiwalnych dotyczących Gminy Brodnica.

Ponadto w 2013 r. rozpoczęte zostaną przygotowania do opracowania i przyjęcia w roku 2014 Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica na lata 2015-2018.

7. Potencjalne źródła finansowania realizacji *Programu*

Zapisy art. 71 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* określają zasady finansowania opieki nad zabytkami. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje

prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

W tabeli nr 8 przedstawiono szacowane koszty realizacji *Programu* w latach 2011-2014. Szacunki nie uwzględniają wykonania niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Tabela nr 8

Lp.	Zadanie	Szacowane koszty				
		2011	2012	2013	2014	Razem
1	Opracowanie gminnej ewidencji zabytków w formie bazy danych	4 500	-	-	-	**4 500**
2	Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	5 000	5 000	5 000	5 000	**20 000**
3	Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury	2 500	2 500	2 500	2 500	**10 000**
4	Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego	1 000	1 000	1 000	1 000	**4 000**
	Razem	**13 000**	**8 500**	**8 500**	**8 500**	**38 500**

W *Programie* przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

I. Środki Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17
00-071 Warszawa
Telefon: 022 42-10-100
mkidn@esp.mkidn.gov.pl
http://www.mkidn.gov.pl

1. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Wydarzenia artystyczne”

Program „Wydarzenia artystyczne” w 2010 roku zakłada realizację następujących priorytetów:

1. Priorytet 1 „Muzyka”
2. Priorytet 3 „Sztuki wizualne”
3. Priorytet 4 „Literatura”

a) **Priorytet 1 „Muzyka”** ma na celu promocję, wspieranie i prezentacja najwartościowszych zjawisk i tendencji w polskiej i światowej kulturze muzycznej. Priorytet skierowany jest do najbardziej znaczących projektów o co najmniej ogólnopolskim zasięgu.

Beneficjentami Priorytetu 1 mogą być: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego oraz muzeów i bibliotek), organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sferze kultury.

Minimalna kwota dotacji wynosi 50.000 zł dla organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych i 70.000 zł dla samorządowych instytucji kultury i podmiotów gospodarczych. Wkład własny wynosi minimum 25% dla organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych, 35% dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w sferze kultury, 35% dla samorządowych instytucji kultury.

b) **Priorytet 3 „Sztuki wizualne”** ma na celu promocję i popularyzację najwartościowszych zjawisk z obszaru współczesnych sztuk wizualnych oraz wzmocnienie udziału Polski w międzynarodowym obiegu sztuki współczesnej.

Beneficjentami Priorytetu 3 mogą być: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu

terytorialnego oraz muzeów i bibliotek), organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sferze kultury.

Minimalna kwota dotacji wynosi 40.000 zł. Wkład własny wynosi minimum 25% dla organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych, 35% dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w sferze kultury, 35% dla samorządowych instytucji kultury.

c) **Priorytet 4 „Literatura”** ma na celu tworzenie warunków do rozwoju literatury, w tym wydawania i promocji wartościowej literatury oraz organizacji wydarzeń literackich promujących literaturę i czytelnictwo.

Beneficjentami Priorytetu 4 mogą być: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego), organizacje pozarządowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sferze kultury.

Wkład własny wynosi minimum: 25% dla organizacji pozarządowych, 35% dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w sferze kultury, 35% dla samorządowych instytucji kultury.

2. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Dziedzictwo kulturowe”

Program „Dziedzictwo kulturowe” w 2010 roku zakłada realizację następujących priorytetów:

1. Priorytet 1 „Ochrona zabytków”.
2. Priorytet 2 „Wspieranie działań muzealnych”.
3. Priorytet 3 „Kultura ludowa”.

a) **Priorytet 1 „Ochrona zabytków”** ma na celu ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego oraz konserwację i rewaloryzację zabytków. Beneficjentami Priorytetu 1 mogą być osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne.

Minimalna kwota dotacji wynosi 25.000 zł. Dofinansowanie może być udzielone maksymalnie do 50% nakładów koniecznych do poniesienia na realizację zadania.

b) **Priorytet 2 „Wspieranie działań muzealnych”** ma za zadanie ochronę, zachowanie, prezentację i popularyzację materialnego dziedzictwa kulturowego. W ramach priorytetu wspierane są:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych, zwłaszcza o charakterze ogólnopolskim i międzynarodowym, w tym edycja katalogów spełniających wysokie normy jakościowe i merytoryczne oraz zakup niezbędnego wyposażenia i sprzętu do realizacji wystawy,
- modernizacja stałych wystaw muzealnych poprzez wykorzystanie nowoczesnych technik multimedialnych, w tym zakup niezbędnego wyposażenia i sprzętu multimedialnego,
- zakup obiektów do zbiorów muzeów, archiwów (dotyczy dokumentów wytworzonych do końca 1951 r.) i bibliotek (dotyczy książek, czasopism, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego wytworzonych do końca 1945 r.),
- konserwacja oraz mikrofilmowanie muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego,
- zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

Beneficjentami Priorytetu 2 mogą być organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury.

Wkład własny wynosi minimum 20%. Minimalna kwota wnioskowana wynosi 25.000 zł w przypadku zakupu obiektów oraz 50.000 zł w przypadku innych zadań, w tym zakupu sprzętu i wyposażenia.

c) **Priorytet 3 „Kultura ludowa”** ma na celu wzmacnianie poczucia tożsamości regionalnej, zachowanie, dokumentowanie i przekaz autentycznych wartości kultury tradycyjnej, a także wspieranie różnorodnych form popularyzacji kultury ludowej.

Beneficjentami Priorytetu 3 mogą być samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sferze kultury.

Wkład własny wynosi 25% dla organizacji pozarządowych, 35% dla samorządowych instytucji kultury, a 35% dla podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w sferze kultury.

3. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania, rozszerzenie i wzbogacenie oferty instytucji i organizacji zajmujących się działalnością kulturalną oraz edukacyjną w zakresie kultury.

Beneficjentami Programu mogą być: organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe, publiczne i niepubliczne szkoły i uczelnie artystyczne, państwowe i samorządowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego.

Wkład własny wynosi minimum 20% dla jednostek samorządu terytorialnego będących organizatorami instytucji filmowych i instytucji kultury przejętych przez JST w dniu 1 stycznia 1999 oraz 30% dla pozostałych wnioskodawców.

4. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Zasoby cyfrowe”

Program „Zasoby cyfrowe” w 2010 roku zakłada realizację następujących priorytetów:

1. Priorytet 1 „Digitalizacja materiałów bibliotecznych”,
2. Priorytet 2 „Digitalizacja zabytków i muzealiów”,
3. Priorytet 3 „Digitalizacja materiałów archiwalnych”,
4. Priorytet 4 „Digitalizacja materiałów audiowizualnych”.

a) **Priorytet 1 „Digitalizacja materiałów bibliotecznych”** ma na celu wspieranie rozbudowy infrastruktury digitalizacyjnej w bibliotekach, digitalizację polskich zasobów bibliotecznych, ich upowszechnianie oraz bezpieczne i długookresowe przechowywanie w postaci cyfrowej. Celem priorytetu jest także edukacja w zakresie digitalizacji zbiorów bibliotecznych i długookresowego przechowywania zasobów cyfrowych.

Beneficjentami Priorytetu 1 mogą być państwowe i samorządowe instytucje kultury (wyłącznie biblioteki), organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe prowadzące biblioteki, podmioty prowadzące działalność gospodarczą w sferze kultury. Wkład własny wynosi minimum 25% dla wszystkich wnioskodawców.

b) **Celem priorytetu 2 „Digitalizacja zabytków i muzealiów”** jest digitalizacja zabytków i muzealiów oraz ich bezpieczne i długotrwałe udostępnianie w postaci cyfrowej, a także upowszechnianie nowoczesnych cyfrowych metod dokumentacji zabytków i muzealiów. Celem priorytetu jest też edukacja w zakresie digitalizacji

zabytków i muzealiów oraz zasad przechowywania i promocji zasobów cyfrowych, a także zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez rozwój współpracy instytucjonalnej w sieci.

Beneficjentami Priorytetu 2 mogą być państwowe i samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Wkład własny wynosi minimum 25% dla wszystkich wnioskodawców.

c) **Priorytet 3 „Digitalizacja materiałów archiwalnych”** ma na celu rozbudowę infrastruktury digitalizacyjnej w archiwach, digitalizację materiałów archiwalnych, a także ich upowszechnianie oraz bezpieczne i długookresowe przechowywanie w postaci cyfrowej. Celem priorytetu jest te edukacja w zakresie digitalizacji archiwaliów i długookresowego przechowywania zasobów cyfrowych.

Beneficjentami Priorytetu 3 mogą być archiwa państwowe, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe prowadzące archiwum. Wkład własny wynosi minimum 25% dla wszystkich wnioskodawców.

d) **Priorytet 4 „Digitalizacja materiałów audiowizualnych”** ma na celu digitalizację materiałów audiowizualnych, ich upowszechnianie oraz bezpieczne i długookresowe przechowywanie w postaci cyfrowej. Celem priorytetu jest też rozbudowa infrastruktury digitalizacyjnej służącej digitalizacji oraz edukacja w zakresie digitalizacji materiałów audiowizualnych i długookresowego przechowywania zasobów cyfrowych.

Beneficjentami Priorytetu 3 mogą być państwowe i samorządowe instytucje kultury, podmioty gospodarcze, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe. Wkład własny wynosi minimum 25% dla wszystkich wnioskodawców.

5. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Instytucja zarządzająca (podmiot upoważniony): Departament Funduszy Europejskich

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

W ramach programu realizowane są następujące zadania:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury publicznych szkół i uczelni artystycznych,
- rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

Dofinansowanie wkładu publicznego (tzw. „wkładu własnego") ze środków Programu „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego" dotyczy projektów realizowanych w ramach:

- Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013,
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013,
- Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka,
- Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,
- Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013,
- Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- Funduszu Wymiany Kulturalnej w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego,
- Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego,
- Programu Kultura 2007-2013.

Beneficjentami Programu mogą być: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, porozumienia i stowarzyszenia, państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe oraz instytucje współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe, publiczne i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Wysokość deklarowanych przez beneficjenta środków własnych oraz pozyskanych z innych źródeł nie może być mniejszy niż:

- 35% dla jednostek samorządu terytorialnego, ich związków, porozumień i stowarzyszeń,
- 25% dla państwowych i samorządowych instytucji kultury i filmowych oraz instytucji współprowadzonych z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego,
- 35% dla archiwów państwowych,

- 35% dla publicznych i niepublicznych szkół artystycznych I i II stopnia oraz uczelni artystycznych,
- 15% dla kościołów i związków wyznaniowych oraz organizacji pozarządowych ze sfery kultury.

6. Mecenat

Celami priorytetowymi Mecenatu są m.in.:

1. modernizacja i unowocześnianie stałych ekspozycji, konserwacja zbiorów, badania archeologiczne (muzea),
2. promocja czytelnictwa, tworzenie regionalnych baz danych, konserwacja zbiorów (biblioteki),
3. projekty edukacyjne, szczególnie związane z budowaniem tożsamości regionalnej (ośrodki i domy kultury, centra kultury i sztuki),
4. budowanie baz danych o zabytkach (Biura Dokumentacji Zabytków).

Wsparcie jest udzielane na następujących zasadach:

- wnioski składać mogą wyłącznie jednostki samorządu terytorialnego na projekty realizowane przez instytucje kultury dla których pełnią funkcję organizatora,
- środki przeznaczane są na projekty miękkie,
- wyłącza się z finansowania w tym trybie instytucje, które na mocy porozumień są współprowadzone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz jednostek samorządu terytorialnego,
- wnioski składane na projekty realizowane w ramach „mecenatu" nie mogą być równolegle kierowane do innych Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- jednostka samorządu terytorialnego może złożyć tylko jeden wniosek w imieniu jednej instytucji kultury,
- środki kierowane będą głównie do instytucji kultury o podstawowym znaczeniu dla działalności kulturalnej w województwie, powiecie lub gminie, mających możliwości takiego ich wykorzystania by wzmacniało to potencjał rozwojowy regionu przez np. wzmocnienie atrakcyjności turystycznej, atrakcyjności dla mieszkańców, inwestorów, wzmacniania funkcji metropolitalnych miast itp.,
- minimalna wartość projektu wynosi 50.000 zł przy wkładzie własnym nie mniejszym niż 60%,
- w przypadku jednostek samorządu terytorialnego aplikujących na zadania wykonywane przez instytucje filmowe i instytucje kultury, które zostały przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego w dniu 1 stycznia 1999 r., minimalny wkład własny wynosić musi 40%.

W Tabeli nr 9 przedstawiono kryteria oceny wniosków składanych w ramach programu „Mecenat 2010”.

Tabela nr 9
Kryteria oceny wniosków

	Kryteria oceny	Maksymalna liczba punktów
1	zgodność z priorytetami	5
2	forma prezentacji, oryginalność , innowacyjność i nowatorstwo rozwiązań artystycznych; zastosowanie nowych technologii	3
3	wpływ na poprawę warunków funkcjonowania - rozszerzenie i podniesienie jakości oferty programowej	3
4	profesjonalizm i doświadczenie osób zaangażowanych w realizację projektu	3
5	ponadlokalny i ponadregionalny zasięg oddziaływania projektu	2
6	zakorzenienie programu w życiu kulturalnym (tradycja), znaczenie dla środowiska lokalnego- gminy, powiatu, regionu, kraju; podtrzymywanie i budowanie tożsamości grup społecznych	2
7	wartości edukacyjne i popularyzacyjne	1
8	wkład własny wyższy niż wymagany o co najmniej 15 %	1
	Razem	**20**

II. Środki Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu
ul. Łazienna 8
87-100 Toruń
Tel. 0-56 644 47 51;
e-mail: wo_soz_torun@poczta.onet.pl
www.torun.wkz.gov.pl

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, może być udzielona przez Ministra Kultury i Ochrony Dziedzictwa Narodowego oraz przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (art.74 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*), a także przez samorząd powiatu lub gminy. Dotacja może sięgać do wysokości 50% ogólnej kwoty poniesionej przez właściciela na renowacje zabytku, a w wyjątkowych okolicznościach nawet do 100% (art. 78 ustawy).

Dotację celową można otrzymać na planowane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

III. Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko Pomorskiego

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko Pomorskiego
Departament Wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego
ul. M. Skłodowskiej-Curie 73, 87-100 Toruń
tel.(056) 656-11-55
e-mail:rpowdrazanie@kujawsko-pomorskie.pl
www.kujawsko-pomorskie.pl

1. Priorytet 3: „Rozwój infrastruktury społecznej” Działanie 3.3 „Rozwój infrastruktury kultury”

Celem działania 3.3 *Rozwój infrastruktury kultury* jest poprawa stanu infrastruktury kultury dla zwiększenia standardu i dostępności świadczonych usług oraz ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania 3.3 *Rozwój infrastruktury kultury* realizowane będą projekty, polegające m.in. na:

1. budowie, rozbudowie, przebudowie obiektów kultury o znaczeniu regionalnym, wraz z przystosowaniem obiektów dla osób niepełnosprawnych,
2. rewaloryzacji, restauracji, renowacji obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem, nie związanym z mieszkalnictwem,
3. zakupie lub renowacji wyposażenia trwałego do prowadzenia działalności kulturalnej tylko w powiązaniu z projektem pkt. 1, pkt. 2,
4. konserwacji ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym np. zbiorów muzealnych, archiwaliów, starodruków,
5. zakupie i instalacji systemów zabezpieczeń obiektów i zespołów zabytkowych przed pożarem, kradzieżą i zniszczeniem,
6. tworzeniu kompleksowych systemów informacji w zakresie kultury oraz na rzecz promocji w zakresie kultury,
7. tworzeniu wirtualnych muzeów, galerii, fonotek, filmotek, cyfrowych bibliotek, czytelni,
8. budowie, rozbudowie, przebudowie lub rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, restauracji, zachowaniu lub adaptacji powierzchni obiektu lub zespołu obiektów będących przedmiotem realizowanego zadania z przeznaczeniem na działalność komercyjna (może zostać uznana za wydatek kwalifikowany pod warunkiem, że nie przekracza 10% całkowitej użytkowanej powierzchni projektu).

Beneficjentami działania 3.3 *Rozwój infrastruktury kultury* mogą być:

1. jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,

2. jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawna,
3. szkoły wyższe,
4. instytucje kultury: samorządowe, państwowe,
5. kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, prowadzące działalność statutowa w obszarze objętym wsparciem w ramach działania,
6. organizacje pozarządowe, stowarzyszenia i fundacje prowadzące statutowa działalność non-profit (w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej) w obszarze objętym wsparciem w ramach działania.

Maksymalny poziom dofinansowania ze środków EFRR wynosi 65% kosztów kwalifikowanych projektu, maksymalna wartość projektu, co do zasady, wynosi 20 mln zł lub 4 mln zł w zależności od typu projektu.

2. Priorytet 6 „Wsparcie rozwoju turystyki”
Działanie 6.2 „Rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych”

Celem realizacji priorytetu jest wzrost znaczenia usług turystycznych, w tym turystyki wypoczynkowo-uzdrowiskowej i kulturowej jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy województwa kujawsko-pomorskiego.

W ramach działania 6.2 *Rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych* realizowane będą projekty, obejmujące swym zakresem m.in.:

a) rozwój zagospodarowania infrastruktury wypoczynkowo-uzdrowiskowej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektów,
b) budowę, przebudowę i rozbudowę urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego oraz ujęcia wód leczniczych i termalnych,
c) opracowanie, rozwój i promocja produktów turystycznych, uzdrowiskowych i tradycyjnych.

Beneficjentami działania 6.2 *Rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych* mogą być:

1. jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, porozumienia i stowarzyszenia,
2. zakłady opieki zdrowotnej działające w publicznym systemie zdrowia,
3. PGL Lasy Państwowe i działające w ich imieniu jednostki organizacyjne,
4. kościoły i związki wyznaniowe,
5. parki krajobrazowe,
6. organizacje pozarządowe,
7. przedsiębiorstwa mające siedzibie i działające na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

Maksymalny poziom dofinansowania ze środków EFRR wynosi 70% kosztów kwalifikowanych projektu.

IV. Instrumenty oferowane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu
ul. Szosa Chełmińska 28, 87-100 Toruń
tel. (056) 62-12-300, faks (056) 62-12-302
e-mail: wfosigw@wfosigw.lodz.pl
www.wfosigw.torun.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu udziela dopłat do kredytów udzielanych przez Bank Ochrony Środowiska SA na zadania proekologiczne w ramach 9-ciu linii kredytowych.

W ramach linii nr 7 przedmiotem dofinansowania objęty może być pełen zakres prac związanych z konserwacją i rekonstrukcją przyrodniczą, konserwacja i rekonstrukcją urządzeń wodnych w parkach w zespołach pałacowo lub dworsko-parkowych (za wyjątkiem przygotowania dokumentacji i nadzoru).

Kredyty na inwestycje związane z konserwacją parków w zespołach pałacowo-parkowych i dworsko-parkowych ze środków Banku Ochrony Środowiska S.A. z dopłatami Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Toruniu przeznaczone są dla jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i ludności prowadzących inwestycje na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

W celu ubiegania się o preferencyjna pożyczkę należy zgłosić się Oddziałów Banku Ochrony Środowiska SA w Bydgoszczy, Toruniu lub Włocławku.

V. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa Oddział w Toruniu
ul. Dąbrowskiego 4
87-100 Toruń
Tel. (056) 619 83 00
e-mail: kujawsko_pomorski@arimr.gov.pl
www.arimr.gov.pl

1. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 Działanie: Odnowa i rozwój wsi

Jako cel realizacji działania przyjęto poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi to rozwój tożsamości społecznej wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

W ramach działania realizowane będą m.in. przedsięwzięcia polegające na:

a) budowie, przebudowie, remoncie lub wyposażeniu obiektów pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe, a także służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
b) kształtowaniu obszaru przestrzeni publicznej,
c) budowie, remoncie lub przebudowie infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych,
d) zakupie obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne,
e) odnawianiu, eksponowaniu lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci,
f) kultywowaniu tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Beneficjentami działania mogą być:

- gminy, instytucje kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego,
- kościoły lub inne związek wyznaniowy,
- organizacje pozarządowe mające status organizacji pożytku publicznego (w rozumieniu *ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*).

Maksymalny poziom dofinansowania ze środków EFRR wynosi 75%, natomiast maksymalna wartość projektu, co do zasady, wynosi 500.000 zł, minimalna wartość projektu nie może być niższa niż 25.000 zł. Projekty mogą być realizowane w miejscowościach do 5.000 mieszkańców i powinny się wpisywać w zakres Planu Odnowy Miejscowości.

8. Podsumowanie

Założeniem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* jest istotna poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Przy opracowaniu *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* uwzględniono zapisy dokumentów na poziomie krajowym (*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2013*, tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami), wojewódzkim (*Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2020*, *Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013*, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego*, *Program Opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2009-2012*) oraz powiatowym (*Strategia Rozwoju Powiatu Brodnickiego w latach*

2007-2013).

Program opieki nad zabytkami Gminy Brodnica na lata 2011-2014 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe.

Rejestr zabytków województwa kujawsko-pomorskiego jest prowadzony przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu (Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, ul. Łazienna 8, 87-100 Toruń). W rejestrze zabytków nieruchomych województwa kujawsko-pomorskiego według stanu na 18 czerwca 2010 r. znajdowało się 12 obiektów i zespołów zabytkowych z terenu Gminy Brodnica. Do wojewódzkiej ewidencji zabytków województwa kujawsko-pomorskiego wpisane zostały 262 obiekty z terenu Gminy Brodnica (z uwzględnieniem obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego) oraz 290 zabytków archeologicznych.

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron gminy, zdefiniowano następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Brodnica:

1. Uwzględnienie dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju Gminy.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Dokumentacja i promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

Jako kierunki działań realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Brodnica* w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji.
2. Ochronę i odnowę obiektów zabytkowych.
3. Promocję i popularyzację dziedzictwa kulturowego.
4. Edukację w zakresie ochrony dóbr kultury.

W *Programie* określono szczegółowe zadania w ramach realizacji postawionych celów wraz z koncepcją procesu monitoringu, a także wskazano potencjalne źródła finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Toruniu, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

9. Źródła danych

1. Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl
2. Biuletyn Informacji Publicznej Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, http://bip.lasy.gov.pl/
3. Brodnica nad Drwęcą - przewodnik turystyczny po regionie, www.brodnica-online.pl,
4. Diagnoza Gminy Brodnica
5. Dokumentacja fotograficzna wykonana w trakcie wizji lokalnych przez zespół WGS84 Polska Sp. z o.o.
6. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Brodnica, 2007 r.
7. Kujawsko-Pomorski Serwis Turystyczny, www.turystyka.torun.pl
8. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
9. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego" na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
10. Oficjalna strona Odznaki Krajoznawczej Województwa Kujawsko-Pomorskiego, www.odznaka.kuj-pom.bydgoszcz.pttk.pl
11. Plan odnowy miejscowości Cielęta na lata 2008-2015, Cielęta, luty 2008 r.
12. Plan Odnowy Miejscowości Gorczenica na lata 2010-2017
13. Plan Odnowy Miejscowości Gortatowo na lata 2010-2017, Gortatowo, marzec 2010 r.
14. Plan Odnowy Miejscowości Mszano na lata 2010-2017, Mszano, marzec 2010 r.
15. Prognoza oddziaływania na środowisko do projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Brodnica 2010 r.
16. Projekt Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Brodnica
17. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków z 14 maja 2004, Dz.U. Nr 124, poz. 1305
18. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków z 14 maja 2004, Dz.U. Nr 124, poz. 1305
19. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I, II, III, IX, XI, Warszawa, nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880-1914
20. Strategia rozwoju powiatu brodnickiego w latach 2007-2013, Brodnica, 2007 r.
21. Strona internetowa http://www.kolej.net.pl/info/waskotorowki.pdf
22. Strona internetowa http://www.archeo.kolej.pl
23. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
24. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

25. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.
26. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz.1591 z późn. zm.
27. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa, 2005
28. Wykaz obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Kujawsko-pomorskiego według stanu na 18 czerwca 2010 r.

Załącznik nr 1

Zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków

(Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Brodnica oraz wykaz zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków przekazany przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu 1. grudnia 2010 r.)

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
1	Bartniki		13	dom	
2	Bartniki			kapliczka	
3	Bobrowiska		2	poniatówka	
4	Bobrowiska		2	chlew	
5	Bobrowiska		6	poniatówka	
6	Bobrowiska		6	chlew	
7	Bobrowiska		7	poniatówka	
8	Bobrowiska		7	stodoła	
9	Cielęta		9	dom	
10	Cielęta		9	obora	
11	Cielęta		15	szkoła	
12	Cielęta		13	chata	
13	Cielęta		26	chata	
14	Cielęta		29	dom	
15	Cielęta		29	obora	
16	Cielęta		35	dom	
17	Cielęta		35	chlew	
18	Cielęta		36	dom	
19	Cielęta		37	dom	
20	Cielęta		37	obora	
21	Cielęta		38	kuźnia	
22	Cielęta		38	park dworski	
23	Cielęta		38	spichlerz	
24	Cielęta		38	stodoła	
25	Cielęta		40	dwojak	
26	Cielęta		42	dwojak	
27	Cielęta		43	czworak	
28	Cielęta		48	dom	
29	Cielęta			cmentarz przykościelny z kapliczką, krzyżem, studnią i ogrodzeniem	nr rej. A/228 z 01.06.1987
30	Cielęta			kościół p.w. św. Mikołaja	nr rej. A/371 z 04.11.1931
31	Drużyny		34	szkoła	
32	Drużyny		34	budynek gospodarczy	
33	Drużyny		55	dom	
34	Drużyny		55	budynek inwentarski	
35	Drużyny		55	stodoła	
36	Drużyny		55	dom	
37	Drużyny		111	dworzec kolejowy	
38	Drużyny		111	toalety dworcowe	
39	Drużyny		112	dom	
40	Drużyny		112	budynek gospodarczy	

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
41	Dzierżno		1	poniatówka	
42	Dzierżno		9	poniatówka	
43	Dzierżno		11	poniatówka	
44	Dzierżno			kapliczka	
45	Dzierżno			park dworski	
46	Gorczenica		1	dom	
47	Gorczenica		1	budynek gospodarczy	
48	Gorczenica		23	dom	
49	Gorczenica		24	szkoła	
50	Gorczenica		28	dom	
51	Gorczenica		41	komora celna	
52	Gorczenica		42	dom	
53	Gorczenica		44	dom	
54	Gorczenica		52	szkoła	nr dz. ew. 105
55	Gorczenica		55	dom	
56	Gorczenica		56	poniatówka	
57	Gorczenica		64	poniatówka	
58	Gorczenica		68	poniatówka	
59	Gorczenica		70	poniatówka	
60	Gorczenica		73	poniatówka	
61	Gorczenica		73	stodoła	
62	Gorczenica		75	poniatówka	
63	Gorczenica		77	poniatówka	
64	Gorczenica		77	stodoła	
65	Gorczenica		78	poniatówka	
66	Gorczenica		78	stodoła	
67	Gorczenica		82	dom	
68	Gorczenica		83	cmentarz przykościelny	
69	Gorczenica		83	dom pogrzebowy parafii rzymskokatolickiej	
70	Gorczenica		83	kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego	nr rej. A/368 z 13.07.1936
71	Gorczenica		83	ogrodzenie cmentarza przykościelnego	
72	Gorczenica		83	plebania	
73	Gorczenica			kapliczka	
74	Gorczenica			cmentarz ewangelicki	
75	Gorczenica			cmentarz choleryczny	
76	Gorczenica			cmentarz parafialny	
77	Gorczenica-Pisak			karczma	
78	Gorczeniczka		1	dom	
79	Gorczeniczka		1	obora	
80	Gorczeniczka		4	dom	
81	Gorczeniczka		5	dom	
82	Gorczeniczka		6	dom	
83	Gorczeniczka		6	stodoła	
84	Gorczeniczka		7	dom	
85	Gorczeniczka		9	dom	
86	Gorczeniczka		10	dom	

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
87	Gorczeniczka		12	dom	
88	Gorczeniczka		13	dom	
89	Gorczeniczka		14	dom	
90	Gorczeniczka		15	dom	
91	Gorczeniczka			park dworski	
92	Gortatowo		25	poniatówka	
93	Gortatowo		25	stodoła	
94	Gortatowo		34	poniatówka	
95	Gortatowo		34	obora	
96	Gortatowo			kapliczka	
97	Gortatowo			szkoła	
98	Gortatowo			park dworski	
99	Gortatowo			cmentarz rodowy	
100	Karbowo	ul. Jęczmienna	36	dom	
101	Karbowo	ul. Jęczmienna	72	dom	
102	Karbowo	ul. Klubowa	44	chlewnia	
103	Karbowo	ul. Klubowa	44	chlewnia	nr rej. A/941 z 02.02.1988
104	Karbowo	ul. Klubowa	44	dwór	
105	Karbowo	ul. Klubowa	44	gołębnik	
106	Karbowo	ul. Klubowa	44	gorzelnia	
107	Karbowo	ul. Klubowa	44	kuźnia	
108	Karbowo	ul. Klubowa	44	obora	
109	Karbowo	ul. Klubowa	44	stodoła	
110	Karbowo	ul. Klubowa	44	park dworski	
111	Karbowo	ul. Klubowa	44	spichlerz ze stodołą	
112	Karbowo	ul. Klubowa	44	spichlerz	
113	Karbowo	ul. Klubowa	44	stajnia	
114	Karbowo	ul. Klubowa	44	ogrodzenie założenia dworskiego	
115	Karbowo	róg ul. Klubowej i ul. Olsztyńskiej		kapliczka	nr dz. ew. 782
116	Karbowo	ul. Wąwozowa		kapliczka	nr dz. ew. 100
117	Karbowo	ul. Małgorzatki	8	szkoła	nr dz. ew. 218/10
118	Karbowo	ul. Olsztyńska	82	dom	
119	Karbowo	ul. Pokrzywki	7	dom	
120	Karbowo	ul. Żmijewska	16	dom	
121	Karbowo	ul. Żmijewska	54	dom	
122	Karbowo	ul. Żmijewska	61	czworak	
123	Karbowo	ul. Żmijewska	63	czworak	
124	Kominy		1	szkoła	
125	Kominy		5	dom	
126	Kominy		10	strażnica	
127	Kominy			kapliczka	
128	Kominy			kapliczka	
129	Kominy			park dworski	
130	Kominy			cmentarz ewangelicki	
131	Kozi Róg		11	chlew	
132	Kozi Róg		11	dwór	

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
133	Kozi Róg		11	park dworski	
134	Kozi Róg			kapliczka	
135	Kruszynki		1	dwór	
136	Kruszynki			park dworski	
137	Kruszynki		1	obora	
138	Kruszynki		1	obora	
139	Kruszynki		47a	dróżnicówka	
140	Kruszynki			kapliczka	
141	Kruszynki			most drogowy	
142	Kruszynki			przepust wodny	
143	Kruszynki			wiadukt	
144	Moczadła		48	obora	
145	Moczadła		48a	dom	
146	Moczadła		50	dom	
147	Moczadła		50	obora	
148	Moczadła		51	dom	
149	Moczadła			kapliczka	
150	Mszano		4	dom	
151	Mszano		13	dwór	
152	Mszano		21	dom	
153	Mszano		22	szkoła	
154	Mszano		24	karczma	
155	Mszano		26	dom	
156	Mszano		29	kościół p.w. św. Bartłomieja	
157	Mszano		29	organistówka	
158	Mszano		29	plebania	
159	Mszano		29	pomnik	
160	Mszano		29	pompa	
161	Mszano		35	karczma	
162	Mszano		38	dom	
163	Mszano		58	dom pracowników leśnictwa	
164	Mszano		58	stodoła	
165	Mszano		59	leśniczówka	
166	Mszano		59	chlew	
167	Mszano		59	stodoła	
168	Mszano		60	leśniczówka	
169	Mszano		60	chlew	
170	Mszano		60	pompa	
171	Mszano		60	stodoła	
172	Mszano		60	stodoła	
173	Mszano		61	leśniczówka	
174	Mszano		61	chlew	
175	Mszano		61	stodoła	
176	Mszano			cmentarz parafialny	
177	Mszano			kapliczka	
178	Mszano			kapliczka św. Jana	
179	Mszano			cmentarz przykościelny	
180	Niewierz		22	dom	
181	Niewierz		23b	dwór	

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
182	Niewierz			park dworski	
183	Niewierz			cmentarz ewangelicki	
184	Niewierz			kapliczka	
185	Niewierz			szkoła	
186	Nowy Dwór		9	dom	
187	Nowy Dwór		11	dom	
188	Nowy Dwór		11	budynek gospodarczy	
189	Nowy Dwór		14	szkoła	
190	Nowy Dwór			dróżnicówka	
191	Nowy Dwór			budynek gospodarczy dróżnicówki	
192	Nowy Dwór			kapliczka	
193	Nowy Dwór			kapliczka	
194	Opalenica			park dworski	
195	Podgórz		18	dom	
196	Podgórz		18	obora	
197	Przydatki			pałac	nr rej. A/541 z 29.01.1988
198	Przydatki			park przypałacowy	nr rej. A/943 z 14.12.1989
199	Przydatki			spichlerz	
200	Przydatki			obora w zespole dworskim	
201	Sobiesierzno		8	chlew	
202	Sobiesierzno		8	dwór	
203	Sobiesierzno		8	obora	
204	Sobiesierzno		11	dom	
205	Sobiesierzno			kapliczka	
206	Sobiesierzno			park dworski	
207	Szabda		63	szkoła	
208	Szabda		65	dom	
209	Szabda		72	dom	
210	Szabda		74	dom	
211	Szabda		74	obora	
212	Szabda		89	dom	
213	Szabda		110	leśniczówka	
214	Szabda		110	stajnia	
215	Szabda			kapliczka	
216	Szabda			kapliczka NMP	
217	Szczuka		11	chata	
218	Szczuka		17	poczta	
219	Szczuka		27	dom	
220	Szczuka		31	obora	
221	Szczuka		36	chata	
222	Szczuka		38	dom	
223	Szczuka		73	dom	
224	Szczuka		74	dom	
225	Szczuka		75	chata podcieniowa	nr rej. A/1279 z 04.06.1955
226	Szczuka		80	chata	
227	Szczuka		82	dom	
228	Szczuka		84	dom	
229	Szczuka		86	cmentarz przykościelny	

L.p.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt	Uwagi
230	Szczuka		86	kapliczka Jezusa	
231	Szczuka		86	kapliczka Marii Panny	
232	Szczuka		86	kościół p.w. śś. Fabiana i Sebastiana	nr rej. A/364 z 13.07.1936
233	Szczuka		86	ogrodzenie cmentarza przykościelnego	
234	Szczuka		86	plebania	
235	Szczuka		87	dom	
236	Szczuka		87	budynek gospodarczy	
237	Szczuka		91	dom	
238	Szczuka			figura Chrystusa Króla	
239	Szczuka			pomnik	
240	Szczuka			cmentarz parafialny	
241	Szczuka			kapliczka	
242	Szczuka			cmentarz przykościelny	
243	Szymkowo		6	chata	
244	Szymkowo		7	chata	
245	Szymkowo		11	dom	
246	Szymkowo		11	obora	
247	Szymkowo		13	szkoła	
248	Szymkowo		13	dawna szkoła	
249	Szymkowo		19	obora	
250	Szymkowo			kapliczka	
251	Szymkowo			park dworski	
252	Szymkówko			kapliczka	
253	Tama Brodzka		1	dworzec kolejowy	
254	Tama Brodzka		1	budynek dworcowy	
255	Tama Brodzka		2	budynek dworcowy	
256	Tama Brodzka		2	pompa	
257	Tama Brodzka		3	zajazd	
258	Tama Brodzka		3	budynek gospodarczy	
259	Tama Brodzka		4	dom	
260	Tama Brodzka			przepust wodny	
261	Tama Brodzka			most kolejowy	
262	Tywola		102	zajazd	

Załącznik nr 2

Stanowiska archeologiczne na terenie Gminy Brodnica

(Źródło: wykaz nieruchomych zabytków archeologicznych z terenu Gminy Brodnica znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków przekazany przez Wojewódzki Urząd Zabytków w Toruniu, stan na 10. 09. 2010 r.)

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
1	AZP 35-51/16	Cielęta
2	AZP 35-51/17	Cielęta
3	AZP 35-51/18	Cielęta
4	AZP 35-51/19	Cielęta
5	AZP 35-51/20	Cielęta
6	AZP 35-51/21	Cielęta
7	AZP 35-51/22	Cielęta
8	AZP 35-51/23	Cielęta
9	AZP 35-51/24	Cielęta
10	AZP 35-51/25	Cielęta
11	AZP 35-51/26	Cielęta
12	AZP 35-51/27	Cielęta
13	AZP 35-51/28	Cielęta
14	AZP 35-51/56	Cielęta
15	AZP 35-51/63	Cielęta
16	AZP 35-51/64	Cielęta
17	AZP 35-51/65	Cielęta
18	AZP 35-51/66	Cielęta
19	AZP 35-51/67	Cielęta
20	AZP 35-51/68	Cielęta
21	AZP 35-51/69	Cielęta
22	AZP 35-51/70	Cielęta
23	AZP 35-51/85	Cielęta
24	AZP 35-51/86	Cielęta
25	AZP 35-51/87	Cielęta
26	AZP 35-51/88	Cielęta
27	AZP 35-52/16	Cielęta
28	AZP 35-52/18	Cielęta
29	AZP 35-52/19	Cielęta
30	AZP 35-52/20	Cielęta
31	AZP 35-52/21	Cielęta
32	AZP 35-52/22	Cielęta
33	AZP 35-52/23	Cielęta
34	AZP 35-52/24	Cielęta
35	AZP 35-52/25	Cielęta
36	AZP 35-52/26	Cielęta
37	AZP 35-52/27	Cielęta

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
38	AZP 35-52/28	Cielęta
39	AZP 35-52/29	Cielęta
40	AZP 35-52/30	Cielęta
41	AZP 35-52/31	Cielęta
42	AZP 35-52/32	Cielęta
43	AZP 35-52/5	Cielęta
44	AZP 35-52/6	Cielęta
45	AZP 35-51/101	Cielęta Wybudowanie
46	AZP 35-51/102	Cielęta Wybudowanie
47	AZP 35-51/79	Cielęta Wybudowanie
48	AZP 35-51/89	Cielęta Wybudowanie
49	AZP 35-51/90	Cielęta Wybudowanie
50	AZP 35-51/91	Cielęta Wybudowanie
51	AZP 35-51/92	Cielęta Wybudowanie
52	AZP 36-51/48	Dzierżno
53	AZP 36-52/40	Dzierżno
54	AZP 36-52/41	Dzierżno
55	AZP 37-52/41	Dzierżno
56	AZP 37-52/42	Dzierżno
57	AZP 37-52/43	Dzierżno
58	AZP 37-52/44	Dzierżno
59	AZP 37-52/45	Dzierżno
60	AZP 36-50/10	Gorczenica
61	AZP 36-50/11	Gorczenica
62	AZP 36-50/12	Gorczenica
63	AZP 36-50/3	Gorczenica
64	AZP 36-50/5	Gorczenica
65	AZP 36-50/9	Gorczenica
66	AZP 36-51/1	Gorczenica
67	AZP 36-51/10	Gorczenica
68	AZP 36-51/11	Gorczenica
69	AZP 36-51/12	Gorczenica
70	AZP 36-51/13	Gorczenica
71	AZP 36-51/37	Gorczenica
72	AZP 36-51/41	Gorczenica
73	AZP 36-51/50	Gorczenica
74	AZP 36-51/51	Gorczenica
75	AZP 36-51/8	Gorczenica
76	AZP 36-51/9	Gorczenica
77	AZP 36-50/1	Gorczeniczka
78	AZP 36-50/2	Gorczeniczka
79	AZP 36-50/22	Gorczeniczka
80	AZP 36-50/23	Gorczeniczka
81	AZP 36-50/24	Gorczeniczka

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
82	AZP 36-50/25	Gorczeniczka
83	AZP 36-50/30	Gorczeniczka
84	AZP 36-50/31	Gorczeniczka
85	AZP 36-50/32	Gorczeniczka
86	AZP 36-50/33	Gorczeniczka
87	AZP 36-50/34	Gorczeniczka
88	AZP 36-50/35	Gorczeniczka
89	AZP 36-50/36	Gorczeniczka
90	AZP 36-50/37	Gorczeniczka
91	AZP 36-50/38	Gorczeniczka
92	AZP 36-50/39	Gorczeniczka
93	AZP 36-50/4	Gorczeniczka
94	AZP 36-50/40	Gorczeniczka
95	AZP 36-50/41	Gorczeniczka
96	AZP 36-50/42	Gorczeniczka
97	AZP 36-51/15	Gorczeniczka
98	AZP 36-51/2	Gorczeniczka
99	AZP 36-51/21	Gorczeniczka
100	AZP 36-51/22	Gorczeniczka
101	AZP 36-51/23	Gorczeniczka
102	AZP 36-51/3	Gorczeniczka
103	AZP 36-51/4	Gorczeniczka
104	AZP 36-51/5	Gorczeniczka
105	AZP 36-51/7	Gorczeniczka
106	AZP 36-52/35	Gortatowo
107	AZP 36-52/36	Gortatowo
108	AZP 36-52/37	Gortatowo
109	AZP 36-52/38	Gortatowo
110	AZP 36-52/39	Gortatowo
111	AZP 34-51/10	Karbowo
112	AZP 34-51/11	Karbowo
113	AZP 34-51/12	Karbowo
114	AZP 34-51/13	Karbowo
115	AZP 34-51/14	Karbowo
116	AZP 34-51/15	Karbowo
117	AZP 34-51/16	Karbowo
118	AZP 34-51/17	Karbowo
119	AZP 34-51/18	Karbowo
120	AZP 34-51/19	Karbowo
121	AZP 34-51/20	Karbowo
122	AZP 34-51/5	Karbowo
123	AZP 34-51/6	Karbowo
124	AZP 34-51/7	Karbowo
125	AZP 34-51/8	Karbowo

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
126	AZP 34-51/9	Karbowo
127	AZP 35-50/13	Kominy
128	AZP 35-50/14	Kominy
129	AZP 35-50/15	Kominy
130	AZP 35-50/16	Kominy
131	AZP 35-50/17	Kominy
132	AZP 35-50/18	Kominy
133	AZP 35-50/19	Kominy
134	AZP 35-50/20	Kominy
135	AZP 35-50/21	Kominy
136	AZP 35-50/22	Kominy
137	AZP 35-50/23	Kominy
138	AZP 35-50/24	Kominy
139	AZP 35-50/25	Kominy
140	AZP 35-50/42	Kominy
141	AZP 36-50/13	Kominy
142	AZP 36-50/14	Kominy
143	AZP 36-50/15	Kominy
144	AZP 36-50/16	Kominy
145	AZP 36-50/17	Kominy
146	AZP 36-50/18	Kominy
147	AZP 36-50/19	Kominy
148	AZP 36-50/20	Kominy
149	AZP 36-50/21	Kominy
150	AZP 36-50/59	Kominy
151	AZP 36-50/6	Kominy
152	AZP 36-50/66	Kominy
153	AZP 36-50/68	Kominy
154	AZP 36-50/7	Kominy
155	AZP 36-50/8	Kominy
156	AZP 36-51/42	Kominy
157	AZP 36-51/43	Kominy
158	AZP 36-51/44	Kominy
159	AZP 36-51/45	Kominy
160	AZP 36-51/29	Kozi Róg
161	AZP 36-51/38	Kozi Róg
162	AZP 34-50/108	Kruszynki
163	AZP 34-50/109	Kruszynki
164	AZP 34-50/110	Kruszynki
165	AZP 34-50/111	Kruszynki
166	AZP 34-50/112	Kruszynki
167	AZP 34-51/38	Kruszynki
168	AZP 34-51/42	Kruszynki
169	AZP 35-51/71	Moczadło

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
170	AZP 35-51/74	Moczadło
171	AZP 35-51/76	Moczadło
172	AZP 35-51/77	Moczadło
173	AZP 35-51/78	Moczadło
174	AZP 35-51/80	Moczadło
175	AZP 35-51/83	Moczadło
176	AZP 35-51/84	Moczadło
177	AZP 35-50/26	Mszano
178	AZP 35-50/27	Mszano
179	AZP 35-50/28	Mszano
180	AZP 35-50/29	Mszano
181	AZP 35-50/30	Mszano
182	AZP 35-50/31	Mszano
183	AZP 35-50/32	Mszano
184	AZP 35-50/33	Mszano
185	AZP 35-50/43	Mszano
186	AZP 35-50/44	Mszano
187	AZP 35-50/6	Mszano
188	AZP 35-50/7	Mszano
189	AZP 35-50/8	Mszano
190	AZP 35-50/34	Niewierz
191	AZP 34-52/119	Nowy Dwór
192	AZP 34-52/120	Nowy Dwór
193	AZP 34-52/121	Nowy Dwór
194	AZP 34-52/45	Nowy Dwór
195	AZP 34-52/46	Nowy Dwór
196	AZP 34-52/47	Nowy Dwór
197	AZP 34-52/53	Nowy Dwór
198	AZP 34-52/54	Nowy Dwór
199	AZP 34-52/55	Nowy Dwór
200	AZP 34-52/56	Nowy Dwór
201	AZP 34-52/57	Nowy Dwór
202	AZP 34-52/58	Nowy Dwór
203	AZP 34-52/59	Nowy Dwór
204	AZP 34-52/60	Nowy Dwór
205	AZP 34-52/61	Nowy Dwór
206	AZP 34-52/62	Nowy Dwór
207	AZP 34-52/63	Nowy Dwór
208	AZP 34-52/64	Nowy Dwór
209	AZP 34-52/65	Nowy Dwór
210	AZP 34-52/66	Nowy Dwór
211	AZP 34-52/67	Nowy Dwór
212	AZP 34-52/68	Nowy Dwór
213	AZP 34-52/69	Nowy Dwór

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
214	AZP 34-52/70	Nowy Dwór
215	AZP 34-52/71	Nowy Dwór
216	AZP 34-52/72	Nowy Dwór
217	AZP 34-52/73	Nowy Dwór
218	AZP 34-52/74	Nowy Dwór
219	AZP 34-52/88	Nowy Dwór
220	AZP 34-52/89	Nowy Dwór
221	AZP 34-52/90	Nowy Dwór
222	AZP 34-52/91	Nowy Dwór
223	AZP 34-52/92	Nowy Dwór
224	AZP 34-52/93	Nowy Dwór
225	AZP 35-51/39	Nowy Dwór
226	AZP 35-51/93	Nowy Dwór
227	AZP 35-51/96	Nowy Dwór
228	AZP 35-51/97	Nowy Dwór
229	AZP 35-51/98	Nowy Dwór
230	AZP 36-51/25	Opalenica
231	AZP 36-51/26	Opalenica
232	AZP 36-51/27	Opalenica
233	AZP 36-51/28	Opalenica
234	AZP 36-51/33	Opalenica
235	AZP 36-51/34	Opalenica
236	AZP 36-51/35	Opalenica
237	AZP 36-51/35	Przydatki
238	AZP 36-51/36	Przydatki
239	AZP 36-51/49	Przydatki
240	AZP 36-52/42	Sobiesierzno
241	AZP 36-52/43	Sobiesierzno
242	AZP 36-52/44	Sobiesierzno
243	AZP 36-52/45	Sobiesierzno
244	AZP 36-52/80	Sobiesierzno
245	AZP 35-50/1	Szabda
246	AZP 35-50/2	Szabda
247	AZP 35-50/3	Szabda
248	AZP 35-50/4	Szabda
249	AZP 35-50/5	Szabda
250	AZP 36-51/29	Szczuka
251	AZP 36-51/30	Szczuka
252	AZP 36-51/31	Szczuka
253	AZP 36-51/32	Szczuka
254	AZP 36-51/33	Szczuka
255	AZP 36-51/34	Szczuka
256	AZP 36-51/35	Szczuka
257	AZP 36-51/36	Szczuka

L.p.	Numer AZP	Miejscowość
258	AZP 36-51/37	Szczuka
259	AZP 36-51/38	Szczuka
260	AZP 36-51/39	Szczuka
261	AZP 36-51/39	Szczuka
262	AZP 36-51/40	Szczuka
263	AZP 36-51/41	Szczuka
264	AZP 36-51/42	Szczuka
265	AZP 36-51/43	Szczuka
266	AZP 36-51/44	Szczuka
267	AZP 36-51/45	Szczuka
268	AZP 36-51/46	Szczuka
269	AZP 36-51/46	Szczuka
270	AZP 36-51/47	Szczuka
271	AZP 36-51/47	Szczuka
272	AZP 36-51/48	Szczuka
273	AZP 36-51/50	Szczuka
274	AZP 36-51/51	Szczuka
275	AZP 36-51/52	Szczuka
276	AZP 36-51/53	Szczuka
277	AZP 36-51/54	Szczuka
278	AZP 36-51/55	Szczuka
279	AZP 36-51/56	Szczuka
280	AZP 36-51/57	Szczuka
281	AZP 36-51/58	Szczuka
282	AZP 36-51/59	Szczuka
283	AZP 36-51/60	Szczuka
284	AZP 36-51/61	Szczuka
285	AZP 36-51/62	Szczuka
286	AZP 36-51/63	Szczuka
287	AZP 36-51/64	Szczuka
288	AZP 36-51/81	Szczuka
289	AZP 36-51/82	Szczuka
290	AZP 36-51/30	Szymkowo